

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

2 AYLIK EDEBİYAT-KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI: 3,-DM

MAYIS/TEMMUZ 1987. SAYI: 7

dergi'den

Geçtiğimiz Mayıs ayı içinde Duisburg ve Essen şehirleri önemli sanat olayları yaşadı. Bunların en ilginç Paris'te yaşayan ünlü ressamımız Abidin Dino'nun ziyaretiydi. Abidin Dino'nun Essen şehrinde açtığı resim sergisi hem Alman hem de Türkiyeli sanatseverlerce büyük ilgiyle izlendi. Ayrıca Türkiyeli aydınlarla yapılan sohbet toplantılarında Abidin Dino oldukça ilginç konuşmalar yaptı, anılarını anlattı. "Dergi" bu sayısında ünlü ressamımıza sayfalarında genişçe yer ayırdı.

Serol Teber'in "Sahici İnsan Amidin Dino" adlı yazısı çeşitli yönleriyle Abidin Dino'yu değerlendirdiği için Dergi'nin baş yazısını oluşturdu. Ayrıca Ali Gürcan arkadaşımızın Abidin Dino ile yaptığı söyleşi, sanatçımızın yaşamından ve yakın tarihimize ilginç kesitler sunuyor. Bunlara ek olarak Sabri Çakır ve Bahaddin Gemici Abidin Dino üzerine yazdıkları şiirlerle Dergi'mizin sayfalarını süslüyorlar. Ayrıca Dergi bu sayının kapak resmini Abidin Dino'nun bir desenine ayırdı.

Bir süreden beri Dergi sayfalarında okuduğumuz kültürel sorunlarımız üzerine tartışılabilir yazılara Aydın Karahasan "Kültür Kavramı" üzerine yazdığı geniş ve araştırmalı yazısı ile katılıyor.

Yine Mayıs ayı içerisinde Duisburg kenti "Duisburger Aksente" adı altında DDR'li sanatçılarla unutulmaz bir ay yaşadı. Tiyatro, sinema, edebiyat ve çeşitli sanatsal sergilerle geçen bu bir ay Agnes THORBECK'in bir değerlendirmesiyle sunuluyor.

Ünlü Şairimiz Nazım Hikmet doğumunun 85. yılında iki şiiri ile Dergi'mizin konuğu.

Öner Yağcı'nın Akademik Kitabevi Ödülü'nü kazanan ilk romanı "Kardelen" Aydın Yeşilyurt'un kitap üzerine bir değerlendirmesi "Kardelen Ya da Bir Direncin Romanı" başlığını taşıyor.

"Türk Şiiri Her Kuşakta Devam Ediyor" Demir Özlü'nün İsveç Televizyonu'nda yayınlanan Türk Şiiri üzerine bir değerlendirmesi de bu sayıda okurların ilgisine sunuluyor.

Fotoğraf sanatçısı Mehmet Ünal Yunanlı ünlü sanatçı Yannis Ritsos ile çeşitli alanlarda ilginç konuşmalar yaptı. Bu konuşma Mehmet Ünal'ın imzasıyla Almanca olarak ilk kez Dergi'de yayınlanıyor.

Ali Görgün, Berlin'de yaşayan genç yazar Vehbi Bardakçı ile bir röportaj yaptı. Röportaj "Vehbi Bardakçı Finlandiya Televizyonunda" başlığını taşıyor.

Ayrıca Dergi'nin bu sayısına Tomris Uyar, Birsan Samancı, Ahmet Sağlam, Murat Karahasan, Sami Sülük birer öyküleri ile katılıyorlar.

Ali Özen Çağlar, Ş.Çimen, K.Sinanoğlu, P.Pusic, İ.Hakkı, E.Fried şiirleriyle aramızda.

IMPRESSUM

"DERGİ" —2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi. Sahibi: "Dergi" girişimi Duisburg. Yazı Kurulu: M.Asar, S.Ceylan, F.Hendek, Y.Selek, K.Sinanoğlu, W.Angerhausen, A.Yeşilyurt (V.I.S.d.P.)

Adres: "Dergi" Hansastr. 86, 41 Duisburg 1, Tel: (0203)331795/343197.

Hesap no: Deutsche Bank, Duisburg 623 18 64 (BLZ: 350 700 30)

Dizgi-Grafik: Verlag DAYANIŞMA, Duisburg 1, Tel: 342833,

Baskı: Offset Druckerei, Bockamp Tel: 664949,

Kapak fotoğrafı: Desen, Abidin Dino

Fiyatı: 3 DM.,

Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 15.-DM, diğer ülkeler için 20.-DM.

(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler).

İçindekiler/Inhalt

Serol Teber	
Sahici İnsan: Abidin Dino . . .	3
Ali Gürcan	
Abidin Dino ile Söyleşi	4
Şiir / Bahattin Gemici	5
Şiir / Sabri Çakır	6
Aydın Karahasan	
Kültür Üzerine	7
Şiir / İsmail Hakkı	8
Şiir / Erich Fried	9
Agnes Thorbeck	
Duisburger Akzente 1987	
DAC Kültür ve Sanatına Bakış . .	10
Drei Gedichte vom	
Petar Pusic	11
Nâzım Hikmet 85 Yaşında . .	12
Tomris Uyar	
Temmuz	13
Aydın Yeşilyurt	
"Kardelen" ya da Bir Direncin	
Romanı	14
Demir Özlü	
Türk Şiiri Her Kuşakta Devam	
Ediyor	15
Şiir / Ş.Çimen	15
Ali Görgün	
Vehbi Bardakçı Finlandiya	
Televizyonunda	16
Birsan Samancı	
Günlerden Bir Gün	17
Mehmet Ünal	
"Auch die Worte sind Adern	
in Ihnen fließt Blut..."	18
Ahmet Sağlam	
Sahtekar	19
Şiir / Kenan Sinanoğlu	19
Sami Sülük	
Ein Einsamer Reisender	20
Şiir / Cengiz Doğu	20
Birsan Samancı	
Türkü Söylüyor Otlar	21
Murat Karaaslan	
Kleiner Sami	22
M.Demirağ - Ş.Yurdatapan	
Cem Karaca'ya Açık Mektup . .	23
Şiir / Ali Özenç Çağlar	23

Aus Dergi

Der Mai dieses Jahres war für Duisburg und Essen Kunst und Literatur betreffend, interessant. Der in Paris lebende türkische Maler **Abidin Dino** stellte seine Werke in Essen aus. Die Ausstellung wurde von Deutschen und Türken mit großer Freude und Aufmerksamkeit besucht. In Gesprächen mit seinen Landsleuten erzählte Dino sein Kunstverständnis und seine Erinnerungen. In diesem Heft der „Dergi“ haben wir Abidin Dino einige Seiten eingeräumt.

Im Artikel „**Der Wahre Mensch Abidin Dino**“ beschreibt **Serol Teber** Dinos viele Seiten. Daher ist es der Leitartikel dieses Heftes. Außerdem hat **Ali Gürcan** Dino interviewt. Da erfahren wir über sein Leben und die Geschichte seiner Heimat und Landsleute so Einiges. **Sabri Cakirs** und **Bahattin Gemicis** Gedichte über Dino sind unserer Meinung nach sehr gut gelungen. Wir würden Ihnen empfehlen, diese Gedichte von Ihren türkischen Freunden für Sie übersetzen zu lassen. Das Bild auf dem Umschlag ist selbstverständlich von Dino.

Seit einiger Zeit finden in Dergi Beiträge über Kultur statt. Dieses Mal schreibt **Aydin Karahasan** so ziemlich umfangreich, jedoch wegen Platzmangel zusammenfassend seine Meinung darüber mit Literaturangaben.

Im Mai wurde die Stadt Duisburg der Ort eines umfangreichen Geschehnisses; „**Duisburger Akzente**“. Duisburg erlebte mit insgesamt über 700 Künstlern aus der DDR vier unvergeßliche Wochen mit viel

Theater, Kino, Literatur und anderen Aktivitäten. **Agnes Thorbecke** berichtet in ihrem Artikel darüber ausführlich in dieser Ausgabe von Dergi.

Der Gast dieses Heftes ist dieses Mal **Nazim Hikmet** aus Anlaß seines 85. Geburtstages.

Aydin Yesilyurt bewertet den Roman „**Kardelen**“ von **Öner Yagci**. Yagci ist ein bekannter Dichter. Kardelen ist sein erster Roman, der auch den Romanpreis von Akademi Kitabevi erhielt.

Den im schwedischen Fernsehen veröffentlichten Bericht von **Demir Özlü** über die türkische Dichtung mit dem Titel „**Das türkische Gedicht setzt sich in jeder Generation fort**“ bieten wir in diesem Heft unseren Lesern an.

Der Fotografie-Künstler **Mehmet Ünal** machte ein Interview mit dem berühmten Künstler Griechenlands **Yannis Ritsos**. Dieses Interview finden Sie in deutscher Sprache und zum ersten Mal in unserem dergi.

Ali Görgün interviewte den in Berlin lebenden Literaten **Vehbi Bardakci**. Das Interview heißt „**Vehbi Bardakci im finnländischen Fernsehen**“.

Außerdem finden Sie in diesem Heft Kurzgeschichten von **Tomris Uyar**, **Birsan Samanci**, **Ahmet Saglam**, **Murat Karahasan** und **Sami Sülük**.

Von **Ali Özen Caglar**, **H.Cimen**, **K.Sinanoglu**, **P.Pušić**, **I.Hakki** und **E.Fried** finden Sie in diesem Heft einige Gedichte.

Sahici İnsan: Abidin Dino

Serol **TEBER**

Sokrates, bir gün ressam Parrasios'u ziyaret eder ve onunla sanatın sorunları üzerine ünlü bir söyleşiye başlarlar...

Sokrates sorar: Siz neden —insanın— ruhi özelliklerini —burada daha çok kişilik vurgulanmak istenmektedir— inandırıcı, hoş, tatlı, arzu edilen ve çekici olan dediğimiz şeyleri taklit etmiyorsunuz? Yoksa genellikle bu mümkün değil mi?

Parrasios: Bir ruh nasıl taklit edilebilir? Ruhta ne biçim ne renk ne de senin bir az önce sözünü ettiğin şeyler vardır; ayrıca ruh gözle de görülmez.

Sokrates: Fakat, bir insan birine bakarken, dostca ya da düşmanca bakarken, onda bunlar söz konusu değil midir?

Parrasios: Kuşkusuz.

Sokrates: Dostlarımız mutlu ya da mutsuz olduğu zamanlar aynı çehreye mi sahiptirler?

Parrasios: Hiç bir şekilde. Mutlulukta insanın yüzü aydınlanır, mutsuzlukta kararır.

Sokrates: Gerçekten de. İster yürüyen insan olsun ister duran, onun yüzünde ya da tüm davranışlarında yücelik ve soyluluk, aşağılık ve kabalık, ahlaksal istemirade ve anlayış, gurur ve yaltaklanma görünür.

Parrasios: Doğru.

Sokrates: O halde tüm bunlar taklit edilemez mi?

Parrasios: Kuşkusuz.

Sokrates: İmdi, güzel, iyi ve sevimli özelliklerin aydınlatıldığı insanlar mı güzel görünürler yoksa, çirkin, aşağı, kaba çizgilerle yüklü insanlar mı?

Parrasios: Kuşkusuz birinciler...

***

F.Almanya'nın Essen kentinde 9 Mayıs'da açılan sergisi nedeniyle Ruhr bölgesine gelen Abidin Dino ile küçük bir grup içinde, bir kaç saatlik, görece çok kısa, ancak benim için son kerte öğretici ve yoğun geçen bir söyleşi boyunca, —ki böyleleri bir kültür şölenine olanak sağlayan Aydın Karahasanoğlu ile Fakir Baykurt'a şükran borçluyum—, sürekli olarak, Sokrates'in yukarıda kısa bir bölümünü aktarabildiğim ünlü diyalogunu anımsadım; ve sordum durdum kendi kendime, acaba Abidin Dino'nun resmi nasıl yapılabilir, onun kişiliği nasıl yansıtılabilir tual üstüne diye?...

***

Hiç kuşkusuz, Abidin Dino, canlı cansız tüm güzel şeylere, ve hele eleştirel düşünceye sahip her insana düşman Doğu despotizminin tahrir edemedi, elinden kaçırdığı çok ender kişilerden, sanatkarlardan biridir.

Ancak, —kendi mantıksız dünyalarının mantığı içinde— hak vermek gerekir, böyleleri düzenlere... Gerçek bir hümanizme, geniş açılı bir insan sevgisine, engin bir

hoşgörüyü su katılmamış bir demokrasi anlayışına ve yoğun bir çağdaş kültüre sahip olmadan ya da böyleleri soylu duyguları ömründe bir kez olsun yaşamadan, Abidin Dino gibilerin kişiliğine tahammül etmek kolay değildir. Bir insanın, hem okumaya yazma bilmesi ve hem de resim yapabilmesini kavramak olası değildir bu düzenlerce... Ne despot ve yaranı, ve ne de, tebaa-uyruk statüsündeki kadrolar anıyabilir bu tür kişilikleri...

***

Abidin Dino gibi, dünyayı ve çağını böylesine günü-gününe ve soluk soluğa izleyebilen kaç insan çıkabilmiştir Doğu düzenlerinden, bizim o taraflardan; bilemiyorum... Fakat, Dino'nun yaşayan varlığı, kişiliği ve sanatı, ortalarda dolanan seviyesizliğin ve sahte insan görüntülerinin, hiç de, biyolojik-genetik bir "yazgı" ya da "özürden" kaynaklanmadığını sıcağı sıcağına ve elle tutulur bir biçimde, bir kez daha kanıtlamaktadır...

***

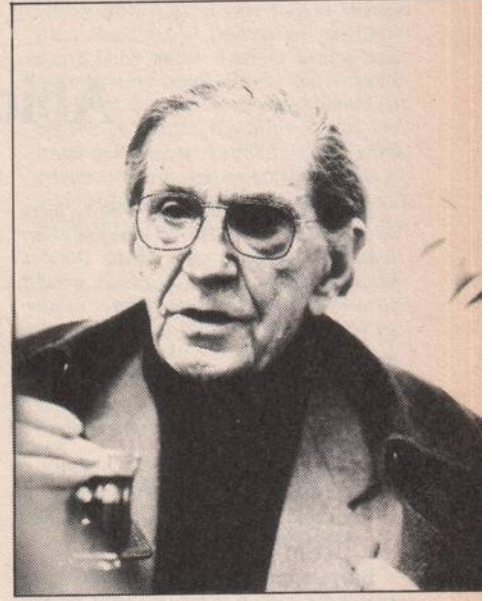
Abidin Dino, her şeyden önce, tüm yalınlığı ve güzelliği içinde, gerçekten **sahici** insan olabilmek için, yaşanan dünyayı, etekten doruğa ne denli bir yetkinlikle bilmek ve anlamak gerektiğini gösterdi. Hem de, olağanüstü bir alçak-gönüllülük, zaman zaman insanı şaşırta ve hatta çok kez mahçup eden, yapmacıktan uzak, bir incelik-kibarlık içinde...

Dino, söyleşi süresince, bir yandan, Çatal Höyük yontularının tarihsel öneminden, Grek sanatına, Grundrisse'den —o an konuşulan konuyla ilgili— en önemli bölümleri ezberden ve neredeyse paragraflar halinde aktarıncasına yaptığı alıntılardan, son hafta ABD'de çıkan dergilerde, —adlarını ve sayılarını aklımda tutamadım— silahsızlanma ve barış üzerine yazılmış en önemli makalelerin tümüne yakın özetlerini anlatırken, öte yandan, Sovyetler Birliği'ndeki son "açıklık" ve "yeniden yapılanma" hareketlerinin yirmi yıllık gelişme öyküsüyle, değişen koşullar uzantısında, Fransız KP'sinin içine girdiği yetmezlik ya da kısır döngü üzerine olan gelişmeleri, günü-gününe değil, saati-saatine sergileyebiliyordu...

Dino, ayrıca, gereği olduğunda, bir kaç kuşağın yaşamları boyunca çektikleri sıkıntıları, genel usule ve kendi biçimine uygun olarak, son kerte alçak sesle ve bir kaç kat süzgeçten geçirdikten sonra ancak anlamak isteyenlerin anıyabilecekleri bir yöntemle satır aralarında sezinletiyordu...

***

Ancak, gerçekte, Abidin Dino, gerek konuşma ve davranışlarını gerekse de yapıtlarını, yılların deneyimi ve koşullanmışlığı içinde öylesine sıkı bir denetimden ve

hatta sansürden geçiyor ki, bunların tarihsel-toplumbilimsel ve psikolojik gizlerini çözümlemek olağanüstü zorlaşıyordu. Abidin Dino'nun yapıtlarını tartışacak eleştirmenlerin toplumbilimcilerinin, tarihçilerin, çözümleri ivedi, fakat çok zor ve karmaşık sorunlarla karşılaşacaklarından kuşkusuz yok. Gerçekte Dino'nun, salt konuşmalarında değil, resimlerinde de, başkaldırısını, isyanını, acılarını ve hatta sevinçlerini gizlemeye büyük çaba harcadığı gözleniyor... Ve Dino'nun, ne konuşmaları, ne de yapıtları hiç de kolayına elevermiyorlar kendilerini... O, bu konuda, o kerte deneyim ve beceri kazanmış ki, kimi kez elde olmadan beliriveren, incecek bir gülümseyiş ya da hafif bir mimik seyirmesi ya da bir fırça darbesinin münasebetsiz bir disiplinsizliği dışında deşifre edilebilecek bir ip-ucu bulmak kolay olmuyor... Kuşkusuz bunlardan görkemli ürünler çıkıyor ortaya; fakat, topluluğumuzun ortak geçmişini ve de geleceğini bu denli dolaysız ilgilendiren böyleleri bir birikim üzerine bu denli tutumlu davranmak, tarihe ve bizlere biraz haksızlık değil mi?.. Nâzım'dan sonra, yakın tarihi en doğru bir biçimde öğrenebileceğimiz hemen hemen son güvenilir kişinin kendisi olduğunu Abidin Dino kuşkusuz hepimizden çok daha iyi biliyor olmalı...

***

Abidin Dino, dünyayı bir sismograf aygıtı gibi algılamakta ve tüm titreşimleri yüreğinin ve beyninin kıyasıyla bir süzgeçten geçirip dışarıya yansıtıyordu... Dino, yakın tarihin acılarını ve onurunu Mitolojinin ünlü Atlas'ı gibi omuzlarında taşımamın bilinci ve sorumluluğu içinde yaşıyor... Ve belki bu nedenle de, "işin kolayına kaçmadan" Abidin'in resmini yapabilmemizin "mutluluğun" resmini yapmaktan daha kolay olamayacağı ve nasılsa aramızdan sıyrılıp çıkabilmiş, bu **sahici insandan** öğrenecek çok pek çok şeyimiz olduğu kanısındayım...

Abidin Dino ile Söyleşi

Ali GÜRCAN

Yaşama sevincinden güç alan ve bunu dile getirerek bir türlü kocamayan ender sanatçılar arasında olan Abidin Dino'yu hepimiz Essen sergisi sırasında gördük yaşadık. Sergi nedeniyle Federal Almanya'ya gelen Abidin Dino ile özel bir söyleşi olanağını da bulduk. Çok uzun ve çok değişik konuları içeren bu söyleşinin bir bölümünü sizlere de aktarmayı bir borç bildim.

Sayın Dino, neredeyse 40 yıl önce bir süredir yurtdışında yaşamaktasınız. Bunun sanatçı kişiliğinize hangi olumlu etkileri oldu?

Biliyorsunuz ki sanatçı takımı biraz gezgindir oldum olası. Bu yeni bir şey değil. Benden başka kendi ülkesinin dışında yaşamış çağdaş ya da eski ressamlar o kadar çok ki hepsini saymak çok uzun sürer. Sanatçı biraz gezgindir dedim. Çünkü daima kendi bulunduğu yerin ötesinde olan bitenleri bilmek ister sanatçı. Sanatçı yurdunda çok mutlu da olsa daima başka ülkelerde olan bitenlere derin merak duyar. Bir anlamda yalnız siyasal yahut ekonomik nedenler değil, aynı zamanda bir iç dürtü ile gezgindir sanatçı. Böylece ben de oldum olası gezmek istedim ve gezdim.

Bunun size hangi olumlu etkileri oldu?

Biliyorsunuz bu işlerde peşin bir şey söylemek zordur. Ama dünyayı bilmek ve tanımak galiba insanoğlunun bir tutkusu. İnsanlık gayet geniş, üstelik bizim Anadolu insanı oldum olası gurbetçidir, gurbeti şu veya bu nedenle göğüslemiştir. Yeni bir şey değil bu durum. Evet son 30-40 yıldır Türk emekçileri dışarıya gitmek zorunda kaldılar. Ama, eğer tarihe bakacak olursak, Baykal gölünün ötesinden yürüye yürüye yahut at sırtında dünyanın yarısını katedip Anadolu'ya yerleştiler. Demek ki oldum olası bir gezginlik var serde.

Yurt dışında geçen bu uzun süre içinde Victor Hugo'nun "gurbet zor zanaat" sözünü sık sık anımsadınız mı?

Victor Hugo'nun bu sözü siyasal bir gurbet sırasında söylenmiş bir sözdür. Üçüncü Napolyon ile çatıştığı için ülkesini bırakmak zorunda kalmıştır ve bir adaya çekilmiştir. Sanırım bu sözü oralarda söylemiştir. Elbette zordur ve zor olmaması mümkün değil. İnsanoğlu yaşam boyu bir takım zorluklardan geçer. Eminim ki Victor Hugo'nun bu sözünü bizim emekçiler de seve seve söyleyebilir-

ler. Ama burada da ölçülü davranmak gerek. Bütün bu "zor zanaat"ın yanında, bir ölçüde sevinç anları da oluyor. Çünkü emeğinin karşılığını bir parça bulduğu zaman, insanoğlu bir sevinç duyar, ne durumda olursa olsun, ne kadar zahmet çekerse çeksin.

Sizin de kurucuları arasında bulunduğunuz, sanırım 1933'de kurulan ve resamlardan oluşan bir "D Grubu" vardı. Bu grubun amaçları neydi ve geriye baktığımızda başarı bilançosunu nasıl özetleyebilirsiniz?

1933 ya da 1934 yılında kurulan bu "D Grubu"nun özelliğini bir kere tarihsel ortamı içinde görmek gerekli. Cumhuriyet bildiğiniz gibi 1923'te kurulmuştu ve üzerinden topu topu 10 yıl geçmişti. Yani taptaze, yepyeni bir ülke kurulmuştu. Bir anlamda Türkiye'nin başlangıcıydı o yıllar. Gerçi ondan önce Osmanlı İmparatorluğu'nu bir çok insan Türkiye sayıyor ama, bildiğiniz gibi Osmanlı İmparatorluğu çok ulusu birleştiren bir topluluktur. Fakat savaş sonucu ve Atatürk'ün iradesiyle Türkiye yeni bir yerleşim birimi olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla bu "D Grubu" yeni kurulmuş olan bir Tür-

kiye'nin bir yenilik ihtiyacını karşılıyordu. Şu anlamda: Ondan önceki ressamlar, ki bunların arasında Çallı gibi, Nazmi Ziya gibi, daha niceleri gibi son derece değerli insanlar vardı. Hatta ondan da önce Osmanlı döneminin, yani 19. yüzyılın sonlarına doğru bir takım paşa ressamı vardı. Bunların arasında Şeker Ahmet Paşa gibi harika bir ressam vardır. Onlar çoğunlukla askeri koldan yetişmiş, fakat çok büyük deneyler yapmış ressamlardır. İşte bunlar da gezgindi. Mesela Şeker Ahmet Paşa ve arkadaşları, Hamdi Bey ve başkaları hepsi de Fransa'ya gelmiş, yerleşmiş ve uzun süre çalışmışlardı. Görüyorsunuz ressamlar geziyor nasıl olsa. Biz "D Grubu"na katılan beş kişiydik. Bu beş kişinin çoğu, galiba yanılmıyorsam dördü veya üçü en azından Paris'te okumuş genç sanatçılardı ve o sırada Paris'te ağır basan akım kübizm ertesi bir takım sanat akımlarıydı. Ondan etkilenerek Türk resmine onları aktarmak istediler. Benim tutumum başkaydı. Çünkü ben şu veya bu okuldan geçmiş bir insan değildim. Ne dışarıda, ne içeride. Hüda-i nabit dedikleri bir bitkiydim. Türkiye'de içimden geleni yapıyordum. Ve doğrusunu söylemek

Abidin Dino, Fakir Baykurt ve Ali Gürkan Essen'deki söyleşide

gerekirse acayip şeyler yapıyordum. Fakat ne olursa olsun ilk sergimiz bir olay oldu. Çünkü beklenmedik bir takım biçimlerle karşılaştı seyirciler. Şimdi isterseniz size bir hikaye anlatayım. Eski bizim şairlerden bir tanesinin anlattığı bir hikayedir. Bir ressam kıra çıkar, kırdı çok güzel bir ağaç görür, ağacın karşısına geçer ve ağacı müthiş bir sevgiyle, dikkatle, olduğu gibi çizer. O kadar iyi çizer ki başının üzerinden uçan kuşlar, çizdiği ağacı gerçek ağaç zannedip konmaya çalışırlar. Neyse ressam kovar o kuşları ve ağacı çizmeye devam eder. Derken, bir köylü geçer oradan. Köylü bakar bu adam bir şeyler yapıyor. Yaklaşır bakar ki o karşısındaki ağacın tipkısını yapmış. Ressam der ki "beğendin mi bu ağacı, bakıyorsun ama bir şey söylemiyorsun Bey" der. Adam, "yani bu ağaç zaten var, ne diye yapıyorsun olduğu gibi?" Şimdi, sanat eserinde, olduğu gibi yapmak çok hoş bir şey, ama asıl marifet varolmayan bir tarafını yakalamak gerçeğin. Gerçek dışı bir sanat yapalım demek istemiyorum. Tam tersine, sanatı derinlemesine kavramamız gerekiyor, mesele buradadır. İşte "D Grubu" çok ufak bir ölçüde, bu Türk köylüsünün isteğini yerine getiriyordu bir bakıma.

Geriye baktığımızda başarı bilançosunu nasıl özetleyebilirsiniz?

Tabii başarıya bakmamak lazım. Biraz ortalığı şaşırttık, ama buna başarı demek biraz erkendi. Yani o sırada galiba grup içinde ilk defa olarak bir resim satmış olan bir ben oldum ve derhal o sattığım resmin parası ile büyük bir ziyafet çekebildik birbirimize. Fakat başarı demek için daha erkendi. Tabii basın bunu yansıttı. Bol bol karikatürler çizildi bizimle alay eden. Ama alay edilmesi çok iyi oldu, çünkü o vakit dikkat üzerimize toplandı. Ama daha o yıllarda başarıdan söz etmek için vakit çok çok erkendi.

Cumhuriyetten 10 yıl sonra dediniz. Bu "D Grubu" nun varlığı için. O zaman bir soru aklıma geliyor: Onurlu bir geçmişimiz olan Kurtuluş Savaşımız'ın şiirlere, filmlere ve müziğe belli bir ölçüde yansıdığını görüyoruz. Sizce resim sanatına da yeterli yansıtılmış mıdır?

Doğrusunu söyleyeyim. "D Grubu"nda bu konuda olumlu bir çalışma yapmış olan bir arkadaşımız vardı: Cemal Tollu. Türkiye'de ismi hâlâ anılan ve anılacak olan bir arkadaşımızdır. Cemal Tollu'nun bir özelliği vardı, Kurtuluş Savaşı'na doğrudan doğruya savaşçı olarak katılmış bir insandı. Aramızda bu beceriyi, kahramanlığı göstermiş tek insan oydu. Biz zaten ondan çok daha gençtik, böyle bir olanağımız yoktu. Fakat biraz daha yaşlı olan bu arkadaş, genç bir subay olarak Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı. Bu bir ölçüde resimlerine yansıdı. Fransa'da okuduğu okul daha çok Gromaire okuluydu.

Gromaire isminde çok değerli, tanınmış bir Fransız ressamı vardır. Gromaire'de bazı savaş resimleri çizmişti kendine göre. Biraz kübistimsi, yani köşeleme cinsinden resim türü diyelim. Cemal Tollu bu konuda bir kaç resim çizen çok az kişiden biriydi. Doğrudan doğruya Kurtuluş Savaşı'nda bulunmuş olan insanların bazıları bir takım denemeler yaptılar. Fakat bunlara çok büyük bir başarı demek zor. Doğrusunu söylemek gerekirse o gün bugün de Kurtuluş Savaşı'nı resim

olarak gerçekten tam olarak yansıtılmış değil. Yalnız işte benim kendi hesabıma küçük bir deneyim var: Nazım Hikmet Kurtuluş Savaşı Destanı'nı yazdıktan sonra bana haber ilettiler ve benim bunu resimlememi istedi. Büyük bir sorumluluğu benim için. Bunu yapabilmem için bir tek yol vardı. Kurtuluş Savaşı sırasında çekilmiş ne kadar fotoğraf varsa, onları araştırıp, görüp notlar almam gerekiyordu. Bunu yaptım. Epay uzun sürdü bu araştırma. Çünkü fotoğraf ko-

Mutluluğun Resmi

*Abidin Dino'dan
Nazım Hikmet'e*

ben mutluluğun resmini
yapardım yapmasına
nasip olsaydı eğer
bir şafak vakti
yedi tepeli şehrim dönmek
kokusu buram buram tüten
limanda simit satan çocuklar
martıların telaşı bir bambaşka
işçiler gözler yolunu
inebilseydin o vapurdan
ayağında varna'nın tozu
yüreğinde ince bir sızı
mavi gözlerinde yanıp tutuşan
hasretle kucaklaşabilseydim
seninle bir daha
davullar çalıp, zurnalar söylerken
bağrımıza bassaydık seni nazım
yapardım mutluluğun resmini

başında delikanlı şapka
kolların sıvalı kavgaya hazır
bahriyeli adımlarla düşüp yola
giriverseydik meseret kahvesine
ilk karşılaştığımız yere
ve bir acı kahvemi içseydin
anlatsaydık o günlerden
geçmişten, gelecekte
ne günler biterdi
ne geceler
dinerdi tüm acılar seninle
bir düş olurdu ayrılığımız
anılda kalan
ve dolaşsaydık türkiye'mi
bir baştan bir başa
yattığımız yerler müze olmuş
sürgün şehirler cennet
işte o zaman nazım
yapardım mutluluğun resmini

lâkin ne tuval yeterdi ne boya

7.5.1987 Herten

Bahattin GEMİCİ

nusunda da Kurtuluş Savaşı üzerine belgeler sınırlı. Zannediyorum, o zamanki hesabıma göre, 300-400'ü geçmiyor fotoğraf sayısı. Bunların zaten bir çokları da çok başarılı fotoğraflar sayılmaz. Ama bazıları da basbayağı şahaser denilecek kadar güzeldir. Bilirsiniz, o Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün kayalar üzerinde iki büklüm, düşünceli, bir elinde galiba sigara vardır, bir fotoğrafı vardır, bir şahaserdir. Yahut da yorgun bir anında karların üstüne yatmış, kaputunun içinde bir fotoğrafı vardır Atatürk'ün, o da bir resim kadar güzeldir. Demek istediğim şu ki, o notları aldıktan sonra resimlemeye koyuldum. Resimlerken de şöyle bir yöntem düşündüm: Bildiğiniz gibi, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Türk köylüsünün hemen hemen kılık kıyafeti yoktur. Daha çok çete kıyafeti taşır. Bir çok askerin postalları bile yoktur. Yahut da Çanakkale harbinden kalma bir takım başlıkları vardır. Fakat savaş ilerledikçe, örgütlendikçe, yavaş yavaş gerçek kılık kıyafetiyle bir Türk askeri ortaya çıkar. İşte o gelişmeyi çizmeye çalıştım. Yani olduğu gibi Nazım'ın şiirini değil de, kitabı okuyacak olan insanın o oluşumu da görebilmesini çizmek istedim. Nazım açık grevinden sonra, hapisten çıkınca, hürriyete kavuşunca resimleri gördü, sevdi ve beni bir imtihana tabi tuttu. İmtihan da şöyle: Kurtuluş Savaşı'nda bulunmuş bir asker arkadaşına götürdü resimleri. Hiç bir şey söylemeden önüne koymuş, bana sonradan anlatıyor Nazım. Önüne koymuş demiş ki "bak bu resimlere ne diyorsun?". Adam teker teker hepsini seyretmiş, "bu arkadaş kaçınıcı bölükteydi?" demiş. Onun üzerine böyle fırtına gibi geldi Nazım. "İşte kazandın" dedi, "imtihani geçtin" dedi, "madem ki savaşta bulunmuş bir insan bunu böyle dedi, demek ki bu resimler az çok gerçeğe yaklaşıktır" dedi.

O zaman yine bir soruyu unutmadan anımsayalım. "Abidin sen mutluluğun resmini yapabilir misin?" diye der sormuştu o sanatçı. Aslında iyimserlik, mutluluk dolu resimleriniz arasında bu sorunun yanıtını verdiniz mi, ya da biz bulabilir miyiz?

Biliyorsunuz, bazı sorular var ki cevapları peşinen bilinir. Yani o soruyu sorması, Nazım'ın benim mutluluğu çizmeyeceğimi bildiği için sorulmuş bir sorudur. Aslına bakarsanız Nazım da mutluluğun şiirini yazmadı. Bir takım sevinçlerin şiirlerini zaman zaman yazmış olabilir. Ben de zaman zaman çok sevinçli resimler çizmişimdir. Ama mutlulukla sevinç aynı şeyler değil. Mutluluk derinlemesine sürekli bir olaydır. Sevinç ise bir an gelip geçen bir şeydir. Mutluluk çağına daha ayak basmadık, ama muhakkak ki basacağız.

Savaşın kabusunu canlandıran yapıtların karşısında sizin yapıtlarınız yalnızca barış sevincini dile getiriyor. Eğer izin verirseniz size "Abidin sen

savaş korkusunun, kabusunun resmini yapabilir misin?" diye sorabilir miyim?

Sorabilirsiniz. Hem de çok önemli bir soru sormuş olursunuz. Fakat, işte sanatçının kaderi bu: Resimlerinin ancak bir bölümü bilinir yahut da görünür. Üstelik gezgin bir ressam olduğuma göre resimlerimin bir çoklarını bir ülkede bilirler, başka ülkede bilmezler. Bunu söylememin nedeni şu: Mesela İkinci Dünya Savaşı patladığı dönemde Türkiye'deydim. O sırada çok büyük kağıtlar üzerinde, hatta ambalaj kağıtları üzerinde büyük savaş çizgileri çizdim. Bunların bir iki tanesi şu ya da bu küçük dergide basılmıştı o aralarda. Fakat hâlâ, zannediyorum ki 30-40 tane vardır bu resimlerden, o resimler hiç bir yerde sergilenmedi, durur, saklı durur, emin bir yerde durur. Demek istiyorum ki o yıllarda bile bunları çizdim.

Hoş bir hikaye anlatayım size. İkinci Dünya Savaşı'ndan epey sonra, aşağı yukarı 1950 daha çok 1955 yıllarında, İkinci Dünya Savaşı'na ait resimler çizdim. Yağlıboya olarak ve büyük boyda. Nazım bu resimleri çok sevdiği için benden Prag'da sergilememde ısrar etmişti. Daha önce bunları Paris'te sergilemiştim. Fakat o Prag'da sergilememi istemişti. Ne var ki Nazım o sırada ölmüş bulundu. Yine de istediğini yerine getirdik, Prag'da bir sergi açtım. Prag'da açtığım sergi çok büyük bir salondaydı, daha doğrusu bir kaç odalı bir sergi yerindeydi. Büyük bir kalabalık geldi ve bu arada Türkiye Büyükelçiliği de sergime müsteşarı gönderdi. Elçi galiba o sırada Türkiye'deydi. Müsteşarla birlikte sergiyi gezdik. Biraz hoş, biraz alaycı bir tavırla bana dedi ki: "Abidin bey, bu İkinci Dünya Savaşı'nda siz de savaştınız mı?" Dedim: "Biraz uzak bir yerde bulunuyordum o sırada, Mecitözü ile Adana arasında, eski deyimle ikamete memurdum, sürgündeydim. Bu yüzden katılmama imkan yoktu. Ama size bir şeyi hatırlatmama müsaade edin. O da şu: İsa da, denilir ki çarmıha gerildi. Yüzyıllar sonra ressamlar İsa'nın çarmıha gerilişini çize çize bitiremediler. Hâlâ da çizerler. Ama hiç bir tanesi çakıldığı sırada orada bulunmamıştı. Tabii katıldı gülmekten, gayet zeki bir adamdı. Böylece cevap vermiş oldum, yani sanatçı mutlaka doğrudan doğruya yaşadığı bir olayı çizmeyebilir, yeter ki duysun onu. Nitekim işte demin size anlattığım gibi, İstiklal Savaşı'nda çocuktum, savaşmama en ufak bir olanak yoktu, ama yine de onu duymama ve sevmeme ve gönülden katılmama engel değil bu.

Essen sergisinin açılışını izleyen günlerde Dino'nun söyleşileri daha epeyce değişik insanların katılımlıyla sürdü. Onun kişiliğinde yaşamın güzellikleriyle haşır neşir olmuş bu büyük ustanın becerilerini, belgelere özgü düşünce aydınlığını ve insanlar için var etme tutkusunun derinliğini capcanlı gördüler, hissettiler.

Sizi yine bekleriz sayın Dino...

Abidin Dino'nun Fırçası

abidin dino işine kara kağıt üstünde ak çizgilerle başlar şafağın söktüğü gibi

abidin dino'nun aklına yıllar öncesi gelir kırışık kuru zayıf insan yüzleriyle gözlerimizin öntüne bir kış gecesi gelir toprak dam kahvesinde yoksul kasabalının

abidin dino elinde saz dolaşır gece gündüz bir abdaldır dağlardadır kaval çalan çobanlarla kolkoladır ozanlarla bir fabrika öntüdedir grevdeki işçilerle yanyana

onun mavisii ılıktır akdeniz'in orta yeri pırl pırl aydınlıktır sevda yüklü tekneleri bir indirir bir çıkarır

onun sarısı kınadır anadolu'da bakır güneş ve bozkırdır cayı cayı ellerimiz kanar anam dudaklarımız çatlar yorgunluktan susuzluktan abidin dino'nun yüreği körpe yaralı maral hep yanar kor içinde yaban kentler içinde

abidin dino'nun canları kenetlenmiş birbirine çelik bir yumruk olmuştur düşmanların karşısında asamazlar bundan geri serez çarşısında bizim bedrettinleri

abidin dino'nun resmi şiirlerle anlatılmaz kuşatır gönlümüzü bir bakarsın düğün gibi bayram gibi mutlu mutlu bir bakarsın çırılçıplak dünyamızın gerçekleri açları toklarıyla bombaları toplarıyla

abidin dino'nun fırçası aynasıdır çağımızın tutanağıdır açıkçası sürüp giden kavgamızın

Nisan 1987

Sabri ÇAKIR

Kültür Üzerine

Aydın KARAHASAN

Kültürün çeşitli tanımları yapılmaktadır. Bir kavramın çeşitli tanımları yapılabilsen o kavram üzerinde anlaşmaya varmak pek mümkün değil gibi görünür. Muzaffer Sencer'in araştırmalarında bir takım düşünürler kültürü "İnsanın bir toplum üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk ve törelerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütün" olarak tanımlıyorlar. Bir başka düşünür R.Linton ise, "Kültür" diyor, "bir toplumsal kalıttır. Genel olarak insanlığın tüm toplumsal kalıtımı, özel olarak da bu kalıtımın zorlayıcı yönlerini dile getirir." Klinberg'e göre ise "Kültür, toplumsal çevrenin belirlediği tüm yaşam biçimi" iken, Kluckhohn'a göre de "bir halk topluluğunun ayrıncı yaşam biçimi ve tüm yaşam tasarımı"dır. Will Durant: "Kültür yaratıcı çalışmanın sosyal yansımasıdır" diyor.

Bu tanımların hepsinde de kültür olgusuna yaklaşımda çok önemli gerçek payları var, ama kavram düşünmeye, tartışmaya açık olunca bu konuda çok sözler edilebilir.

Kültürü oluşturan çeşitli öğeler vardır: Ekonomik koşullar, politik örgütlenme (site, devlet gibi), töresel (ahlaki) gelenekler, bilmeye ve yaratmaya duyulan tutku vb. Kültür kaos ve güvensizliğin bittiği yerde başlar, korkunun yok olduğu yerde gelişir, özgürlük ortamında en yüce noktasına varır.

Belirli faktörlerin biraraya gelmesi kültürün oluşumunu sağlar. Bunlardan birincisi jeolojik, ikincisi coğrafi faktörlerin uygunluğudur. Taş devrinden maden devrine geçişin kutuplarda değil de Mezopotamya bölgesinde olması kürenin jeolojik oluşumundan ileri gelmektedir. Bunu ekonomik koşulların uygunluğu tamamlar. Latincedeki şu söz çok anlamlıdır: "Conditio sine qua non Cultura", koşulların oluşmadığı yerde kültür de oluşmaz anlamına gelen bu sözde çok büyük bir gerçek payı vardır. Suyun oluşması için iki hidrojen ile bir oksijene gereksinim varsa kültürün oluşumuna da yukarıda sözü edilen faktörlerin biraraya gelmesine gereksinim vardır.

Kültürün ilk biçimi tarımdır. Zaten sözcük de Latincedeki "agrikultura"dan gelir. Tam anlamıyla tarım, (ziraat), çiftçilik demektir. "Civilisation" uygarlık (medeniyet) ise Latince şehir, kent, site anlamında "civitas" sözcüğünden türetilmiştir. Yani kültür köylünün kulübesinde başlar, kentlinin şatosunda gelişir.

Uzun yıllar kültürün Osmanlıcada karşılığı Arapçadaki tarla sürme anlamına gelen "hars" olarak kullanılmış, "civilisation"un ise karşılığı olarak Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçüşünden sonra bu sözcükten türetilerek "medeniyet" denmiştir. Kültür sözcüğünün eski Türklerde bir karşılığı yoktur. Civilisation (medeniyet) sözcüğünün karşılığı ise Uygur Türklerinin adı kulla-

nılarak "uygarlık" denmiştir. Tarımla ilgili olan "ekin" sözcüğü eski Türklerde kültür karşılığı olarak hiç kullanılmamıştır. Daha sonra Nurullah Ataç "agrikultura"nın karşılığı olarak "ekin" sözcüğünü kullanmış, bugün de bu sözcük kısmen tutmuştur.

Kültür ile civilisation yani "hars" ile "medeniyet" öztürkçesi "ekin ile uygarlık" zaman zaman birbirlerini tamamlayan iki ayrı kavramdır. Kültür dile, yazıya; uygarlık ise daha çok yapıya dayanır. Almancanın en güvenilir sözlüklerinden olan Wahrig'in "Deutsches Wörterbuch"u kültürü şöyle tanımlar: "Gesamtheit der geistigen und künstlerischen Ausdrucksformen eines Volkes (Kunst, Wissenschaft usw.) Urbarmachen des Bodens, Anbau von Pflanzen; auf besonders Nährboden gezüchtete Bakterien oder andere Lebewesen (Bakterienkultur, Pilzkultur); die antiken, orientalischen Kulturen; eine hochentwickelte Kultur 2. geistige und seelische Bildung, verfeinerte Lebensweise, Lebensart; er hat Kultur (lat. cultura: Landbau, Pflege (des Körpers u. Geistes); zu lat. colere (be)bauen, (be)wohnen, pflegen; verwandt mit Kolonie).

Aynı sözlük medeniyeti ise şöyle tanımlıyor: "die technisch fortgeschrittenen, verfeinerten luseren Formen des Lebens und der Lebensweise eines Volkes, im Unterschied zur Kultur."

TDK'nun en yeni baskısı (1983) Türkçe Sözlük'ü kültürü hemen hemen yukarıdaki gibi tanımlıyor, şöyle: 1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün özdeksel (maddi) ve tinsel (manevi) "parantezleri ben açtım" değerler ile bunları yaratmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü, ekin, hars 2. Bir topluma ya da halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat yapıtlarının tümü 3. Usavurma (muhakeme etme), beğeni ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi 4. Bireyin kazandığı bilgi: "Fizik kültürü kuvvetli bir kişi" 5. Uygun dirimbilimsel (biyolojik) "parantezi ben açtım" koşullarda bir mikrop türünü üretme 6. Tarım.

Aynı sözlük "uygar, uygarlık" kavramlarını şöyle tanımlar: 1. Düşün, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş olan, medenileşmiş, medeni, mütemeddin: Uygur bir toplum 2. (İnsan için) Kültürlü, eğitilmiş, görgü kurallarına uyan, medeni: Örnek, (Yani uygar, çağdaş bir insan olacaksınız) İ.Yalçın.

Fransızcanın ünlü sözlüğü "Larousse" da "culture" ile "civilisation"u bu anlamlarda uzun uzun tanımlar, bol bol örnekler verir.

Bu tanımlamalara göre bizim toplu-

mun kültürü de uygarlığı da eksiktir, yeterli değildir. Baksanız; kültürün tanımında "insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların tümü" diyor. Uygarlığın tanımında da "Düşün, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş olan.." dediğine göre doğru oturup doğru konuşalım. Doğal ve toplumsal çevreye egemenliğimizin ölçüsü ne kadardır? Düşün, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş miyiz? İki koca kentte İstanbul ile Ankara'da susuzluktan salgın hastalıkların başladığını (hem de kış mevsiminde) duymadık mı? Pasteur'un yüz elli yıl önce kökünü kuruttuğu kuduzla bile basılamayen ülkenin kültürü ne kadar büyük olur? Bir roman, iki şiir, üç resim büyük bir kültür ve uygarlık yaratmaya yeter mi?

Bu iki kavram ayrı ayrı görünse de tarih boyunca birbirini tamamlayan kavramlar olmuştur. Bazen bir toplumda uygarlık kendi yazılı kültürünü aşmış, bazen da kültürü uygarlığının önüne geçmiştir. Bu açıdan bakınca Osmanlılar daha çok yapı sanatına dayalı eserler verdiklerinden uygarlıkları yazıya dayalı kültürlerinden daha ilerdedir.

Kültür belirli bir ırka bağlı olmadığı için arz küresinin her kısmında değişik biçimlerde kendini gösterir. Coğrafi ve ekonomik koşullar kültür biçimlenmelerini belirlediği gibi değişik insan tiplerini de belirler. Fransız kültürünü Fransızlar yapmaz, tam tersine; tarih boyunca oradaki coğrafi, tarihi ve ekonomik koşullar Fransız tipini yaratır. Aynı sav Anadolu'daki insan için de geçerlidir. Türk kültürünü Türk insanı yapmamıştır, tam tersine Asya'dan Küçük Asya'ya kadar coğrafi, ekonomik, etnik ve jeolojik koşullar, son belirlemede üretim ilişkileri Türk insanını biçimlendirir. Aynı maddi koşullarda başka bir ırktan bir insan, örneğin yedi-sekiz göbek öncesi bir Fransız veya İngiliz Osmanlı'da veya Anadolu reaya koşullarında yetişse dünyanın reyası, bugünün kırsal kökenli Türkiye'sinden farklı olmazdı. Nitekim Hıristiyan kökenli devşirme çocuklarının Osmanlı ve İslam benliğinde yeniçeri ağası ya da şamar oğlanı olmalarında eski kökenlerinin bir rolü olmaması gibi. Birkaç örnek: İbrahim Müteferrika'nın Macar, Mimar Sinan'ın Rum veya Ermeni, Sokullu'nun Sırp veya Boşnak, Şeker Ahmet Paşa'nın Rum kökenli oluşları onların Osmanlı-İslam kültür ve uygarlığına uygun eserler vermelerine engel olmadığı gibi bu uygarlık çerçevesi içinde pek çok yabancı kökenli saray erkanının da yer almasına engel olmamıştır.

Fiziki ve biyolojik koşulların yanında psikolojik faktörlerin de gerekliliği kültürün oluşumunda önemli roller oynar. Ayrıca siyasal düzen, ekonomik yeterlilik, jeolojik ve coğrafi uygunluk kültürün biçimlenmesi ve gelişmesinde

çok önemli yer tutar. Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Akdeniz, Yunan, Latin, Rönesans kültürleri derken yukarıda söylenen faktörlerin gerekliliği sözkonusudur. Onun için göçebe Türk boylarında çadır ve kilim kültürü yaygınken zaman zaman yerleşik düzene geçişte taştan yapılara ve dekoratif öge olarak da kilim yerine halıya yönelmeleri bu gelişimin doğal sonucudur. Göçebe topluluklarında taşınması kolay olduğu için köy köy dolaşan halk ozanının sırtında "üç telli saz"ın; yerleşik topluluklarda ise "piyano"nun belirgin müzik aletleri oluşu da toplumsal ve kültürel gelişimin doğal sonuçlarıdır. Piyano saz gibi sırta köy köy dolaştırılmaz. Leonardo'nun Osmanlı toplumunda değil de Rönesans İtalyasında, Engels'in Pakistan'da değil de Almanya'da, Tolstoy'un Rusya'da yetişmeleri yukarıda sözü edilen koşulların o toplumlarda biraraya gelmesindedir. Kişiler için söz konusu olan bu durum, büyük dönüşümler getiren olaylar için de geçerlidir. Felsefenin eski Yunan'da Rönesansın İtalya'da, 1789 devriminin Fransa'da, sanayi devriminin İngiltere'de meydana gelmesi o ülkelerin öyle istemelerinden değil, o faktör ve fenomenlerin onları buna itmelerindedir.

Kültürün belirgin bir tanımını daha yapabilmek için herşeyden önce onun toplumsal yapı karşısındaki yerini de incelemek gerekir. Bilindiği gibi toplumsal yapı en geniş anlamıyla; bireyler, katmanlar ve sınıflar arasındaki kurumlaşmış ilişkiler bütünüdür. Toplumsal oluşumun dinamik kültürün biçimlenmesinde önemli rol oynar. Her toplumun kendinden önceki toplumsal yapıya bağlı olarak gelişmeleri birbirlerinden farklılıklar gösterir. Yapısal örgütlenmenin değişik biçimleri o toplumdaki insanın davranış biçimlerini de belirler. Toplumdaki yapısal örgütlenme din, gelenek, hukuk, örf ve âdetleri gibi üstyapı kurumları o toplumun görüşünü ötekilerden farklılaştırır. Osmanlı feodalitesindeki insanın düşünüş biçimleri bu nedenle farklıdır. Yani toplumlar çeşitli kültürleri yaratmazlar; kültürler toplumlar arasındaki çeşitlemeyi yaratırlar.

Kültür, birbirleriyle yakından ilişkili ve birden çok özelliği olduğu için başlangıcından beri sosyolojiden çok antropolojinin konusu olmuştur. Her ne kadar insan güç koşullar içinde de Robinson gibi tek başına yaşasa da, birtakım gereksinimlerini karşılasa da, öteki hayvanlar gibi kişisel yaşantı ve deneyimleriyle bazı bilgiler edinse de, bazı sorunlarını çözülse de başkalarıyla iletişimde bulunamayacağı için toplumsal yaşantısındaki kadar gelişme gösteremez. Çünkü iletişimin en önemli ilk aracı dildir. Kültürün de başlıca taşıyıcısı ve iletişimi dildir. Giderek dilden, dilin iletişiminden doğan yazıdır. Dil de kişinin değil toplumun bir ürünüdür. İnsan kendi kendisiyle konuşsa da, ormanda türkü çağırıp da iletişim yapamaz. Sözlü ya da yazılı simgeler sistemi olarak dil iletişimin "communication"un ön koşuludur. Sevincimizi, acılarımızı, deneyimlerimizi başkalarıyla ancak dil aracılığıyla paylaşır, dil ile iletiriz. Boş bir adada yalnız bir insan dilini yeteri kadar kullanamadığı için kendi yaşamıyla sınırlı olan deneyimlerini de başkalarına aktaramadığı gibi geçmişin birikimlerinden de yararlanamaz. Bu durumda ortak düşünce, ortak davranış biçimleri de söz konusu olamaz. Demek ki ortaklaşa yaratılan bilgiler, değerler ve yetenekler sistemi olarak kültür; oluşumunu, gelişimini, varlığını ve sürekliliğini toplumsal yaşama borçludur. Robinson gibi toplum dışı yaşamak insanı nasıl soyutlamaksa, toplumdaki bağımsız bir kültürden söz etmek de öylesine soyutlama olur. Bu açıdan bakınca hareketli, dinamik toplumlarla, duruk, statik toplumlardaki kültür oluşum biçimleri de farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar dinamik toplumların lehine, statik toplumların aleyhine belirir. Toplumun hareketliliği, dinamik kültürün canlılığını ve etkinliğini sağlar. Toplumun bu dinamikliğin kültüre "fonctionnel" (işlevsel) bir karakter kazandırır. Kültür öğelerinin işlevsel karakterleri olmazsa etki alanı daralır.

İnsanın toplumda varlığını sürdürüp geliştirmesi, doğayla başederek çevreye uyum sağlaması için her türlü bilgi, be-

ceri, yetenek ve çabayla elde ettiği değerler, nesne ve araçlar kültür kapsamına girer. Beslenmeden barınmaya, korunmadan çoğalmaya kadar her türlü gereksinmeyi karşılamak için başvurduğu yöntem ve kaynaklar kültür kapsamı içindedir. Kültürün bir de en belirgin özelliklerinden biri öğrenme yoluyla kazanılıp aktarılmasıdır. İnsan kültürle birlikte doğmaz, ancak doğduğu anda kültürü hazır bulur. Onun için ya tarlada kulağına ezan okunur, ya da şatoda vafiz edilir. İnsanlar önce düşünüp sonra bu düşüncelerine uygun olarak yaşamazlar. Tersine önce yaşar, sonra da bu yaşayışlarına uygun olan düşünceler edinirler. Pek açıktır ki, bir şatoda bir kulübedekinden başka türlü düşünülür. Şatonun maddi koşulları ile kulübenin farklı olduğundan bu maddi koşulların belirlediği her türlü düşüncelerin de farklı olacağı kolayca anlaşılabilir.

Köylünün köylü gibi senyörün senyör gibi düşünmesi maddi koşulların ve çevrenin farklılığından ileri gelir. Bu nedenle insan toplumu bütün düşünsel, siyasal, töresel yapılarıyla birlikte, ekonomik ilişkileri incelenerek çözümlenir. Diyalektik düşüncenin büyük ustası Marx bu görüşünü adına da şanına da uygun biçimde çok güzel belirtmiştir: "das Bewusstsein eines Menschen bestimmt nicht das gesellschaftliche Sein, sondern das gesellschaftliche Sein bestimmt das Bewusstsein."¹⁶

İnsan bilincini onun toplumsal yaşayışı belirlediğine göre, bu yaşayışı uygun üstyapı kurumlarını da insanlar oluşturur. Ama insanlar önce yaşamları için gerekli olan araç ve gereçleri üretmek zorundadırlar. Engels, Marks'ın mezarı başında yaptığı konuşmada toplumların altyapı-üstyapı ilişkilerini anlatırken şu dikkate değer gözlemini belirtir: "Darwin nasıl doğanın organik gelişme yasalarını bulduysa, Marx da insanlık tarihinin gelişme yasalarını keşfetmiştir. Bugüne kadar ideolojik amaçlarla saklanan basit gerçek şudur: "İnsanlar politika, bilim, sanat, hukuk, din gibi (toplumun üstyapı kurumlarını) oluşturmadan önce yaşamları için doğrudan doğruya gereksinimleri olan ve toplumun altyapısını oluşturan maddi araçları üretirler. Bunun için herşeyden önce yemek, içmek, barınmak, giyinip kuşanmak gibi en doğal istekler yer alır."

Taş devri (neolitique) mağara sanatında da görüldüğü gibi o dönem insanı önce avlanıp karnını doyurduktan sonra mağara duvarlarını resimlemiştir. Önce resim yapıp sonra avlanmamıştır. Mağara duvarlarında görülen hayvan resimleri bu görüşün kanıtıdır. İnsan araç yapıpça insanlaştığından, giderek toplumsal bir varlık olduğundan toplumun üstyapı kurumlarını da oluşturmaya başlamıştır. Bundan çıkan açık sonuç şudur: Düşünce yapılarını geliştirmek için önce ekonomik yapıyı düzenlemek ve geliştirmek gerekir. Çünkü bir toplumun ekonomik yapısı nasılsa onun düşünce yapısı da öyledir, yani onun hukuku, töresi, geleneği, eğitimi, dini, kültürü, sanatı, devleti özetle bütün yapısal kurumları da ona uygun olarak belirir. Marksist düşünce açısından yazılı yazıla, söylene söylene artık Mısır'daki sağır sultanın bile duyduğu şu basit gerçeği eli kalem tutan ya da fırça tutma heveslisi bir takım kişilere anlatmak ne kadar güç. Bırakın Mark-

Yaşamımız

bir çölde sıçraya itişe giden ceren
nedir gün deyip de sarıldığımız
sal kendini unutulmuş kazaların serinliğine
bir gün çarpar bir yürek/uzanır sana bir alabalık
kavrar çıkarır seni yumruklarından öperek
tutar sınıksıkı/dişlerin kenetlerini

bulutlar yumruk yumruk
kızılışırken akşamın ilk soluğuyla
hararetili bir otobüs alır yolları altına
yolları kavrar atarız birlikte
köprüleri eskitir yıkarız
eskir, emekli olur
ölürüz

İsmail HAKKI

sist kültürü, sadece kültür kavramının kıyasını köşesini merak edenlerin bildiği bir gerçek vardır ki, o da günümüzde ekonomi biliminin bütün bilimlerde olduğu gibi, birbirine taban tabana zıt bulunan iki farklı dünya görüşü açısından incelendiğidir. Bunlardan biri hâlâ da etkinliğini sürdürmekte olan idealist, öbürü de XIX. yüzyılın ikinci yarısında Marks'ın ayakları üstüne oturttuğu diyalektik materyalist dünya görüşüdür. Bilindiği gibi (pek bilinmez ya, neyse) idealist görüş kapitalist düşünceyi giderek kapitalist ekonomiyi; diyalektik materyalist görüş ise sosyalist ekonomiyi savunur. Diyalektik düşünce ayakları üstüne oturtulmadan önce toplumun alt yapı-üstyapı ilişkileri Marks'a gelinceye kadar bilimsel olarak açıklanamamıştı. Ne zaman ki Hegel'in diyalektik Marx ayakları üstüne oturttu, ondan sonra kavramlar daha da aydınlık kazanmaya başladı. İşte bu üstyapı kurumlarından biri belki de en önemlisi olan kültür-sanat kavramı tartışma alanı bakımından bugün her zamankinden daha fazla gündelliğini korumaktadır. Özellikle ilerici ya da devrimci çevrelerde değinilen kültür-sanat konuları diyalektik dünya görüşü bilgisinden eksik olarak tartışıldığı için "üç telli sazın hakkı yendiği" ya da kültürümüzün yeterince tanıtılmadığı yakınmalarıyla karşılaşılır. Oysa materyalist dünya görüşü ve bilgisi (çünkü bilgisiz görüş olmaz) her şeyden önce yazar ve sanatçıların görüş açısını genişletir. İnsanın, hele bir sanatçının toplum üyesi olarak varlık kazanması, bir kültürü özümsemesiyle olur. Kültür de bireyin doğuştan getirmediği, sonradan kazandığı bir edinim olduğuna göre çocukluk yıllarından başlayarak kültür öğelerini tanıtır ve onlara uygun düşünceler, davranışlar oluşturur. Tüm yaşamı boyunca süren bu edinim kişiliğinin bir parçasını meydana getirir. Onun için yazarlığa da ya da ressamlığa soyunan bir takım kişilerin "kemençeyle çalınacak maniyi şiir, masalı edebiyat, ağıdı müzik, fotoğrafı resim sanması" hiç de şaşırtıcı bir şey değildir. Açık ve ilerici bir doktrin köklü bir bilgi edinilmeden, iyiye ve doğruya götüren eylemi olmadan, bir yazar veya sanatçının eseri, iyi niyetle de ortaya konya zayıf olur. Bozuk cümlelerle yazdığı dernek bildirisini de edebi eser sanır. Bu büyük tehlikeyi önleyecek tek çare; sanata, edebiyata heves eden (genç olsun, yaşlı olsun) kişilerin durmadan bilgilerini, kültürlerini artırmaya çalışmasıdır. Düşünme, yorumlama, yaratma gücünü artıran kültürdür, bilgidir. Onsuz resmin, şiirin, müziğin, heykelin, edebiyatın yazgısı tatsızlıklar içinde bozalamaktan öteye gidemez.

Bilimin ve kültürün çağımız sanatında ne büyük bir rol oynadığını gözden hiç uzak tutmamalıyız. Bir sanat eserini sevmek de anlamak da bilgiyle olur. Onun için Leonardo da Vinci "bilin sever" demiştir. Sanatçı da olsa bir bireyi yetiştirdiği toplumun kültürüne eğilmeden anlamak pek zordur. Çünkü bir toplumda kültür aktarmanın kurumları yapar. Bu kurumlar eğitimden öğrenime kadar çok çeşitlilik gösterirler. Radyo, televizyon, basın-yayın gibi iletişim araçlarından başka edebiyat, sanat, müzikle ilgili tüm yayınlar (video, kaset, plak, konser salonları vb.) ekonomik ve mali kuruluşlar hep kültür ak-

tancılığı rolünü üstlenirler. Buna çocukluk çağındaki aile ilişkileriyle arkadaş gruplarını, mahalle çevresiyle okul ve meslek gruplarını, iş alanlarıyla iş ilişkilerini de eklemek gerekir. Tüm bu kurum ve kuruluşlar bireyi toplumun bir parçası yaparlarken kültürün değişik biçimlerini sürekli olarak aktarırlar. İşte bu durumda kültürün hası ile sahtesini ayırtmak oldukça güçleşir. İnsan yaşadığı, yetiştiği toplumun bir ürünü olduğuna göre (der Mensch ist ein Produkt der Gesellschaft) algıladığı kültür de yetiştiği toplumdandır. Yetiştirdiği toplum kişiye öylesine alışkanlıklar verir ki, edindiği bu alışkanlıklardan kolay kolay sıyrılamaz. Öyle geleneklerle yetişir ki, bunlardan bir türlü vazgeçemez. Bu alışkanlıklardan iyisi olduğu gibi kötüsü, atılması gerekenleri de vardır. Gelenek adına yoksul köy delikanlısının ödemek zorunda olduğu başlığı kim savunabilir? Kültürümüzün bir parçasıdır diye bütün geleneklerimizi savunacak mıyız? Gelişmiş insan beslenme gereksinimi için kesmek zorunda kaldığı hayvanı bile acı çekirmeden, onu uyutarak kesiyor. İslam kültürüne göre böy-

le kesilen bir hayvan yenmez, murdar sayılır; bu geleneğe karşı gelmeyecek miyiz? Evet, davulun sesi uzaktan hoş gelir, ama bir resim sergisinin daracık duvarlarında camı, çerçeveyi, tabloları indirircesine de güm güm davul çalmak ta mı büyük kültürümüzün bir parçası oluyor? Bir halk türküsünde yerine göre zevkle dinlenebilen bir saz devrimcilik adına kemanla ya da piyano ile yarıştırmaya kalkılırsa o kadar özlemine çektiğimiz toplumsal ilerleme sağlanabilir mi? Vakta ki koca Nazım'ın

"... üç telli saz
dağlarla dalgalarla kitleleri
ileri
atlatamaz

Üç telli saz... milyonlarla ağzı
Bir tek ağızla güldüremez, ağlatamaz!..."

dediğini de göz ardı edersek daha kültür-sanat konularında emekleme dönemini aşamamışız demektir.

* İnsanın bilinci toplumsal varlığını değil, toplumsal varlığı bilincini belirler. (Marx)

Güneşe-Özgürlüğe

arkadaşlarım olsun istiyorum
öylesine güvenilir
düşmanlarım gibi

ve düşmanlar
öylesine ebleh
pek çok yoldaş gibi

ve işçiler savaşmasını iyi bilen
işverenleri gibi

kardeşler
olsaydı
utku

İnsan-Sarrafi

Erkek,
"seni okuyabilirim
açık bir kitap gibi" dedi,
ve inandı
her kitabı
okuyup
anlyabileceğine

Yansıtma

Şiirler
basitleşmişse
göstermez bu
her zaman
yaşamın da
basitleştini

Erich FRIED*

Türkçeleştiren Serol Teber

*Günümüz dünyasının Almanca yazar en büyük ozanlarından biri, belki de birincisi olan ve "yaşayan Brecht" olarak da tanımlanan *Erich Fried*, en son, bir kaç hafta kadar önce, "Yoksulların Sözcüsü", büyük devrimci-demokrat, büyük ozan-dramatiker *Georg Büchner*'in (1813-1837) 150. ölüm yılı anısına konan ödülü almaya hak kazanmıştır... (S.T)

Duisburger Akzente 1987

DAC Kültür ve Sanatına Bakış

Agnes THORBECKE

Üzerinde çekiç ve pergel olan siyah-kırmızı altın sarısı bayraklar Belediye'nin, Şehir Tiyatrosu'nun, Lehmbruck Müzesinin önünde dalgalanıyor.

Duisburg kenti yıllar süren hazırlık çalışmalarından sonra, 2.Dünya Savaşı ve iki ayrı Alman devletinin kurulmasından buyana olanaksız olan bir olguyu gerçekleştirdi. Bu DAC'nin kültür yaratıcılarına çalışmalarını ve kültür politikasına ilişkin görüşlerini sergilemek olanağı veren bir büyük davetti. Bireysel çabalarıyla bu kültür olayını hazırlayan Kültür Müdürü Konrad Schilling'e hiç kuşkusuz bu davet ile halkların kaynaşmasına, "düşman imajı"nın yıkılmasına ve karşıt iki ayrı politik sistemde yaşayan insanlar arasında dostça bir diyalog oluşmasına katkıda bulunduğu belgelenbilir.

Mayısın ilk üç haftasında Duisburg'da yaşananlar oldukça özgün şeylerdi. DAC'den gelen 700'den fazla sanatçı, yazar kentin değişik yerlerinde kültürel etkinliklerini çok yönlü bir biçimde sergiliyorlar, tartışmaya açıyorlardı.

Benim için özgün olan her şeyden önce doğrudan karşılaştırma olanağı bulmamızdı. Sosyalist bir ülkede kültür ve kültür politikası nasıl bir gelişim gösterir? Yeni olan nedir? Sanatçı ve yazarlar hangi temaları işliyorlar? Bunların varoluş koşulları nelerdir? Hangi ölçüde eleştirel olabiliyorlar? Neyin basılacağına, neyin sergileneneğine kimler karar veriyor? Orada "Burjuva Kültürü" ile "İşçi Sınıfı Kültürü" ayrımı ortadan kalkmış mıdır? İşçiler burdakinden farklı bir biçimde mi kültürel yaşama katılıyorlar? Doğaldır ki bu soruların yeterli yanıtını bulmak, programda yer alan bir çok etkinlikten seçilmiş bir kaç tanesini izlemek olanaksızdı. Ancak bu sorunlarla uğraşma doğrultusunda ilgi uyandırıldı. Ben, bir kaç kişisel izlenimi özetle dile getirmek istiyorum.

Kültür Politikası

Üniversitede, DAC'den sayılı kültür politikacıları ile düzenlenen ve maalesef pek az dinleyicinin geldiği bir söyleşiye katılma olanağı buldum. Burada, bizde "kültür"den bahsedince, "kültür"ün gerçekte ne olduğuna ilişkin tanımlamalar oldukça farklı ve belirsizdir. Her kültür politikacısı bir başka kültür kavramı ile iş görebilir. Buna karşılık DAC'de "kültür politikası" denilince özgün bir çalışma alanı değil, aksine genel toplumsal politikanın açık hedefleri ve değer yönelimleri olan bir parçası anlaşılır. Sanat "herşey" değildir, sanat değerlere aracılık eder. "Sanat insanı biçimlendirir, daha duyarlı daha akıllı daha uyanık daha bilinçli, kısaca daha insancıl kılar." Sanat ve kültür aracılığıyla insanın kişiliği sosyalist toplumun değer yargılarına uygun bir biçimde gelişir. DAC'nin kuruluşu sırasında sanat ve kültür

sadece sosyalist toplum politikasının desteklenmesinde bir araç olarak kullanıldı. Yani sanat araçlaştırıldı ve böylece koşulsuz olarak toplumsal ekrilere hizmet edenler (sanatçılar) kabul gördüler. Ve bu bağlamda belirli sanat anlayışları —biçimlerine—, örneğin sosyalist gerçekçiliğe bağlılık geçerli oldu. Ancak DAC'nin bilinçli ve uluslararası hukukta tanınan bir devlet olma yolundaki gelişmeye koşut olarak da sanatsal ifade biçimlerinde ve temalarda bir çok yönlülük ortaya çıktı. Barış konusu şimdiki gelişim aşamasında ve kültür politikasının belirlediği değer normlarında ilk sırayı alıyor. Bu, katıldığım bütün etkinliklerde de açık bir biçimde görülüyordu.

Tiyatro

Tiyatro alanındaki izlenimim beni gerçekte düş kırıklığına uğrattı. Ortak Alman mirasından kalma klasik yapıtlar, üstün bir konuşma tekniği ile ancak daha çok eskimiş ve şatafatlı bir sahneleme tekniği ile sunuldu. Yeninin, hiç değilse Bertolt Brecht'in belirgin izlerinin yokluğunu duyumsadım.

Goethe'den "Egmont"u, Tolstoy'un romanından uyarlanan "Savaş ve Barış"ı ve DAC'in ilk kültür bakamı olan Johannes Becher'in "Winterschlacht" (Kış Savaşı) nı izledim. Ve bizdeki oturmuş fakat tutucu tiyatro çalışmalarından ayrılan pek az farklılık görebildim. Becher'in henüz savaş sürerken yazmış olduğu "Winterschlacht" adlı oyun DAC'nin ilk yıllarındaki antifaşist eylemin örnek bir yansıtılması olarak nitelebilir. "Savaş suçu" ile hesaplaşma halinde, o zamanlar iyi ve kötü insan ayrımına dayanan klişeleşmiş bir belirlemeyle yapılabiliyordu.

Vera Oelschlaegel'in sahneye koyduğu "Savaş ve Barış"da anti-militarist bir oyundu. Savaş, erkeklik kuruntusunun bir kanıtlanması, diğer taraftan kadınların anlamsız ve çocuksu bir serüven tutkusunun nöbetleri olarak görüp dayanışma içinde karşı çıktıkları bir olgu oluyordu. Benim için, seçilen bu oyunların DAC'deki tiyatro çalışmalarını temsil edip etmediği ya da burada görmediğimiz yeni deneysel biçimlerin gelişip gelişmediği sorusu yanıtsız kaldı. Ayrıca, Brecht'ten hiç olmazsa bir oyun oynanmaması da üzücü idi.

Edebiyat

Geriyeye baktığımda en verimli etkinliğin, Kent Kütüphanesinde DAC'li yazarlarla olan edebi karşılaşmalar olduğunu söyleyebilirim.

Akşamın geç saatlerine değin süren ya da hafta sonlarını dolduran bu programlara birçok insan katıldı.

Gerçekten edebi düşünceler, biçim-

ler ve içeriklerden oluşan çok yönlü bir programdı bizlere sunulan.

İki ayrı yazar kuşağı arasındaki ayırım açıkça görülebiliyordu:

Bu kuşaklardan ilkinin 20'li yıllarda, Nasyonal Sosyalist Diktatörlüğün başlamasından kısa bir süre önce doğup genç yetişkinler olarak DAC'nin kuruluşunu ve gelişimini yaşayan yazarlar grubu oluşturunca. Bunlar arasında Günter de Bruyn, Alman Yazarlar Birliği 2. Başkanı Gerhard Holtz-Baumert ve Alman dilinin en önemli dramacılarından biri olan Heiner Müller gibi yazarlar bulunuyordu. Nazi Devrini ve toplumsal yıkımı ve daha sonra bilinçli bir biçimde algılayan bu yazarlarda geçmişle ya da yeni sosyalist insan imgesi ile esası bir hesaplaşmanın yapıldığı temalar ağırlık taşıyor.

Ayrıca, yaşam çizgileri ve yazınsal yaratımları doğrudan Nasyonal Sosyalizm tarafından belirlenen iki yazarı da tanıdık: Stefan Heym ve Walter Kaufmann. Stefan Heym 1933'te ABD'ye sığınmış ve ilkin orada yazmaya başlamıştı. Heym, antimilitarist savaş romanı "Kreuzfahrer von Heute" adlı romanıyla dünyaca ünlendi. Yaptığı okumaya 500'den fazla insanın geldiği Heym, DAC'ndeki eleştirici muhalif yazarlar arasında sayılıyor. Kitaplarından birçoğunu şimdiye kadar ancak Batı Alman yayınevlerinden çıkartabildi. Toplama kamplarında öldürülen bir Yahudi ailenin evlatlığı olan Walter Kaufmann ise 1939'da Avustralya'ya göç etmiş ve sonradan 1955'de DAC'ne yerleşmiştir.

Savaş sırasında ya da savaştan kısa bir süre sonra dünyaya gelen genç kuşaktan ise, diğerlerinin yanında genç şair Wolfgang Bartsch ve iki bayan yazar, Helga Schulbert ile Helga Schütz gelmişlerdi. Bu yazarlar DAC dışında başka hiçbir toplumsal sistem tanınamışlardı. Orada yetişmişler ve şimdiki sosyalist günlük yaşam üzerine, daha az temelsel olanı, hatta özelseli yazıyorlar.

Ancak sonuçta Batı Alman yazarlarının yazdığı aynı dilde yazılıyor olsa bile, bir başka toplumsal gerçeklikte ortaya çıkan edebiyatın gerçekte daha değişik olduğu da açık bir biçimde görülüyordu.

Ne yazık ki, edebiyata ilgi duyan Türklere pek az kişi bu karşılaşma olanağından yararlandı. Bir "başka" Alman toplumunda ortaya çıkan ve birçoğu henüz esas olarak faşizm döneminde göçte (emigrasyon) edinilen deneyimlerle biçimlenen kitapları okumanın Türk arkadaşlar için de yararlı olacağını düşünüyorum.

İlgi duyanlar için konuya ilişkin iki yayına da dikkati çekmek istiyorum:

— EINBLICKE - Beiträge zur Kunst, Kultur und Kulturpolitik der DDR. Herausgeber: Der Oberstadtdirektor Duisburg.

— Autorenverzeichnis zu den II. Duisburger Akzenten.

Drei Gedichte vom Petar Pušić

Im Westen nichts Neues

Du fragst, mein Lieber,
wie geht es uns hüben,
ob wir was Neues erwerben?
Alte Griechen und Latiner
haben schon alles geschrieben
über's Leben und Sterben!

Mensch ist dem Menschen
Wolf geblieben!
Gleichwohl ob Westen
oder Süden.

Für uns gilt besser
das alte Sprichwort:
Der Hund an seinem Fressen
ist stärker als jeder Wolf!

Weil wir, die Wölfe-
Draufgänger,
sind zu verscheuchen
wie die Lämmer!

Daher, mein Lieber,
sei bloß kein Neider!
Tausche nicht mit Unserinem!
Bleib lieber drüben!
Reicht's Brot und Wasser
halte dich an Deinen in Deinem!

Weil die fremde Brut
die Ihren wärmt,
und nur nach eigener
jeder schwärmt!

Der Auslandslohner

Irgends im Karst am blauen Meer
Berglers Sohn Jozo wurde geboren,
wie sanfter Morgen üppiger Herr
ging in die Welt, um sie zu erkoren.

Leichtfüßig sagt er Imotski: Lebwohl!
In Bosnien verließ er Frau und Tochter,
noch zweimal macht er sein Schicksal hohl
dem Spiel zuliebe und dem Alkohol.

Zwanzig Jahr' hat er im Ausland gelöhnt,
war stets galant zu Böse und Gut,
zum Weltmenschen wurd' er sogar gekrönt
bis er auf sie stieß mit voller Wut.

Die greise Dame, mit Namen "Alter",
ertappte Jozo im fremden Zimmer,
am leeren Tisch, mit Frost-Verwalter,
durchgefroren, einsam, im Lumpenglimmer.

Die Greise starrt den Greisen an
zählend die Wunden an seinem Liebe,
der Greise stört sich gar nicht dran,
ein Seufzer nur noch erschüttert die Bleibe.

Durch's Klapperfenster drängt das Getümmel,
das Leben entrinnt wie Traum bezeichnet,
die beiden Greisen mit Magengewimmel
bleiben allein, dem Vergessen gezeichnet.

Der Besuch aus Juga*

Oma Mara kam nach Deutschland
zum Besuch dem Schwiegersohn
und sie staunte sehr und fand:
Hat die Tochter guten Stand!

Obwohl draußen Winter ist,
hier gibt's alles, was man wünscht;
Nirgends Sonne - Blumenblüte
wie im Sommer um die Mitte.

Ladentische wimmeln von Obst,
grünem Gemüse und feiner Kost.
Und die Kleider und Geräte
rufen beinah: Näher trete!

Oma Mara staunt nicht minder:
Menschen führen Hunde statt Kinder!
Anstatt Wasser trinken lieber Bier!
Ein sonderbares Land ist das hier!

Anstatt Schnee der Regen brüht,
anstatt Sonne die Birne glüht,
anderes Klima und Gemüt,
nichts wie in Juga, wie man sieht.

All dies schaut sich Oma Mara an,
wechselt mit sich die Worte dann:
Lieber Herrgott, was ist das?
Ein neues Wunder, oder was?!

Den Duft der Blumen kann man vergessen,
kein Geschmack bei so viel Essen;
Man denkt: Man wäre im Paradies,
aber als Mensch fühlt man sich mies!

Wie ertragen unsere Leute diesen Schmaus
in dieser Gegend, tagein und -aus?
Wie kann man leben ohne Wärme,
heißer Sonne und Heimateerde?

Ohne Schnee ist doch kein Winter,
ohne Donner kein Regen dahinter!
Der Duft der Blume am besten ist,
wenn der Tau sie morgens küßt.

Es ist kein Gold, was nur noch blinkt,
kein Reichtum, was man nur ißt und trinkt!
Umsonst sind D-Mark und Dollars Macht!
Für Mara ist besser in Juga bloß Nacht!

Geliebte Tochter, lieber Schwiegersohn,
beneidet habe ich euch bisher schon.
Ihr leidet hier nur, könnt mir's glauben!
Flieht doch nach Hause, meine Tauben!

* Juga ist Abk. für Jugoslawien in Umgangssprache der Jugoslawen, die sich im Ausland aufhalten.

Nâzım Hikmet 85 Yaşında

Yeni Sanat

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elinden o mızıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıksa bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıksa bülbül öten
üç telli saz
dağlarla dalgalarla kitleleri
ileri
atlatamaz!..

Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden
köylerden şehirlerden
aldığı hızla,
milyonlarla ağzı

bir tek
ağızla
güldüremez!
Ağlatamaz!

Hey!
Hey!
Üç telli sazın
üç telinde öten üç sıksa bülbül öldü acından.
onu attım
köşeye!

Hey!
Hey!
Üç telli sazın
ağacından
deli tiyrakilere
içi afyon lüleli
bir çubuk
yaptılar!

Hey!
Hey!
Dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla, dalga gibi
dağ—lar—la

başladı orkestram!
Hey!
Hey!
Ağır sesli çekiçler
sağır
örslerin kulağına
Hay—kır—dı!

Sapanlar güleşiyor tarlalarla,
tarlalarla!
Coştur çalgıcı başı,
esiyor orkestram
dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla, dalga gibi
dağ—lar—la

Henüz Vakit Varken, Gülüm

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
ben bir gece, şu Mayıs gecelerinden biri
Volter Rihtımı'nda dayayıp seni duvara
öpmeliyim ağzından
sonra dönüp yüzümüzü Notrdam'a
çiçeğini seyretmeliyiz onun,
birden bana sarılmalsın, gülüm,
korkudan, hayretten, sevinçten
ve de sessiz sessiz ağlamalsın,
yıldızlar da çiselemeli
incecikten bir yağmurla karışarak.

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
şu Mayıs gecesi rihtımdan geçmeliyiz
söğütlerin altından, gülüm,
ıslak salkımsöğütlerin.

Paris'in en güzel bir çift sözünü söylemeliyim sana,
en güzel, en yalansız,
sonra da ışıkla bir şeyler çalarak
gebermeliyim bahtiyarlıktan
ve insanlara inanmalıyız.

Yukarda taştan evler,
girintisiz, çıkıntısız
birbirine bitişik

ve duvarları ayışığından
ve dimdik pencereleri ayakta uyukluyor
ve karşı yakada Luvr
aydınlanmış ışıldaklarla
aydınlanmış bizim için
billür sarayımız..

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
şu Mayıs gecesi rihtımda, depolarda
kırmızı varillere oturmalıyız.

Karşıda karanlığa giren kanal.
Bir şat geçiyor,
selâmlayalım gülüm,
geçen sarı kamarah şat'ı selâmlayalım.
Belçika'ya mı yolu, Hollanda'ya mı?
Kamaranın kapısında ak önlüklü bir kadın
tatlı tatlı gülümsüyor.

Henüz vakit varken, gülüm
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm...
Parisliler, parisliler,
Paris yanıp yıkılmasın...

Bir Öykü

Temmuz

Tomris UYAR

Kendini ne zaman düşünse, bir merdivenden iner görünüyordu. Eli, annesinin elinde; küçük tırnakları yenmiş, kirli; kirler kurşun kalemle çıkarılmış, kalem kaymış (*Anne, öyle derinden kesme, sızlıyor sonra*), tırnağı çevreleyen deri kapkara olmuş o yüzden, ağza acı acı geliyor, bir şey tutarken kıpırıyor, belli belirsiz sancıyor. Neyse, annesinin avucunda gizli ya, kimseler göremez. Azalan günün tarazlı uçları (yıpranmış, tutamaksız) darmadağın yayılmış göğe. Yaz, bu demektir biraz da o günlerde: el, annenin eli içinde, denizli akşam kokusu, kum, ıslak lokantalar, iskeleye giden yol. Sabah kalkılınca hava güneşli. Parmaklarının ucuna basa basa pencereyi açarsın. Muşamba soğuktur. Ahşap evin kapısındaki demir indirilir: Artık gelen gelsin. Mutfak penceresinden sarmaşık görünür. Mutfak bahçesi beyazdır, geceden kalma bilgiçliğini sürdürür, ceviz ağaçlarını salar. Bu temmuzu gözden kaçırmamalı, her ayrıntıyı bir yana çivilemeli. Şaşkın. Önce babanın traş suyu ısıtılacak. "Kırmızı ibriği ocağa koyuver kızım, çabuk." Demek denize gidiyoruz. Denizde karpuz kabukları... Kıyıya inen yol buğulu örtülüdür, gül fidanlığından geçilir, bir adam kasketler ve mayolar satar; biz yokuştan inerken bir eziklik çöker üstümüze. Sıcaktan. Suyun başında bekleyeyim de çabuk kaynasın. İçimden şarkı tuttururum, şarkının bir yerinde su nasılsa ısınır. Önce kenarları kabarcıklar. "Haydi! Çabuk ol kızım." Sonra sofraya geçilir. "Çaydanlığı getiriver." Kahvaltı örtüleri damalı olur. "Ekmeği elle koparmak ayıptır."

İşte böyle bir günün (ya da o günün) sonunda, dediği merdivenden iniyordu. Saçı örülmüş, iki kurdeleyle bağlanmış. Kurdelelerinden özellikle hoşnuttu, çünkü uçlarındaki biçimsiz çizgi kesilmişti; üstelik örgüler sıkıydı, başını iki yana sallayabilirdi korkmadan. Merdiven, geniş, yokuş bir yola iniyordu. Ta uzakta vapur. Babası son çıkana kadar: "Bizimkiler bekler nasıl olsa." Elini annesinin avucundan kurtardı, örgüsünü çekeledi. Daha istediği kadar uzamamıştı saçı. Aslında saçının uzunluğunu merak ettiğinden değildi, günün bu saatinde saçını ellerse akşam iyi geçirdi onca, yoksa 'merak' kendine karşı bulduğu bir özürdü. Hem bu kural sağlam mı acaba? Arasına yan çizmek gelirdi içinden, ellememek, sonra yan çizmenin de kurallaşacağını düşünürdü. Demek sağlam.

Bugün, yani yıllar sonra, aynı akşam saatinde, topuzuna bir filhete sokarken anlıyor bunu, kuralını buluyor. Tek başına bir pastanede oturmuş mektup yazıyor şimdi. Her mektup kural dışıdır, çünkü eksiktir, söylenmemiş kalır, deneyci dir: daha sağlam. Durdu. Önündeki listede çay: 150 krş. Garsonun suda dinlenmiş çilli eli camın üstüne bir fincan çay bırakıyor. Kapıdan giren rüzgar, renksiz suyun yüzeyini dalgalandırıyor. Pastane, yarı ıslak bir kesme şeker gibi tabağında dağılıyor, eriyor, masalara ayrılıyor. Çayın tadı ne gibi?

"Kızım yesene, lokmalar ağzında büyüyor bu çocuğun." Vişne reçeli çiğnendikçe eskir, akşam yoğurdun üstüne dökülür; damalı örtüdeki taze ekme kırıntıları nedense midemi bulandırır. Akşamları, deniz kıyısındaki çaycıda annemle otururken rüzgar örtüleri savurur. Temizlik kokar her yan. Bacaklarına bir kedinin utangaç burnu değer. Bakışınız. Dengeyi benden yana bozmamak için onu kucığıma almaya kalkmam. Brakırım yalansın, okşarım...

— Kızım sürme elini şu hayvana. Pire içinde... Efendim? Evet çay, ama birazdan. Birini bekliyoruz da.

— Anne, kışın niçin babaanneye yolluyorsunuz beni?

— Sıkılıyor musun orada?

— Yoo, ama siz de gelseniz.

— Bakalım.

Babaannelerde bir oda var. Bu kişi o odada yatacağıymış. Basamakları çıkıp sağa kıvrıldın mı hemen orada. Daha kolay ısıtılıyormuş. Kışın camlar buğulanır. Akşam radyoda fasil heyeti vardı: "Ne dökmek istesem yaş var." Sözlerini anlamam ama üzüldüm. Masanın altında oynarım. Tek başıma.

— Anne, yalnız o evde merdivenler çok gıcırıyor.

Bir gece babaanneyle uyurken bir patırtı duymuştum; birileri üst kata çıkıyordu. Hemen tavadaki ışığa bakmıştım, sallanmıyordu. Yatakta doğrulup öksürdüm. Boğmacaydım; hep ayağa kalkardım öksürük tutunca. "Uyu kızım, uyu canım." "Annemler geldi sandım, babaanne. Perdeleri çek, ay görünmesin."

Annem belli etmeden örgüsünü bir daha elledi. Durdu bir süre. Ansızın karar verdi:

— Anne, utaniyorum söylemeye ama, ay'dan korkuyorum ben. Hem merdivenler çok gıcırıyor o evde.

— Koca kız oldun artık. Korkmak yakışmaz sana. Korkmuyorum, de kendi kendine... Öcü filan da öğretmedik. Nerden çıktı bu korku.

"Geçer." Bir kadın sesi. (İkindileri annesinin kolunda kabul günlerine.)

— Gece uyaniyorum, siz geldiniz sanıyorum.

— Ondan mı korkuyorsun, biz geldik diye mi?

— Yoo.

— Bak canım. Bu gece babaannenle kalacaksın, sakın beni utandırma. Babanla gelecek. Bizde tabii. Bizim evde. Suzan Hanım'lara gidiyoruz da. Seni yalnız bırakmak istemedik. Yatıya yokuz. Babaanneyle güzel güzel oturursunuz. Korkmazsın değil mi?

...Korkmazsın. Korkmazsın. mazsın. mazsın. değil mi? Mi? Ha? Ha? Ha? Ha? Ha...

Kasanın çingırağı fiyatları çalıyor. Başımı kaldırıyor ansızın. Pastanenin dumanı arasından yapışık yüzler uzanıyor.: Korku. Korkuluklu köprüler, can simitleri, cankurtaran sandalları, kilitli kalmış dolmuş kapıları, dört nala denize inen ahşap evler, yolların tuzakları, ölü kedi gibi kurulumuş kesekâğıtları, üst kattan pencereye inen organ, kesilen bilekten çıkarılan altın bilezik, suda eriyen muska... Bitmiyor. Beyaz bir gecelik giy. Lavanta çiçeği koksun. Yüzünü ov. Yastığı kabart. Çarşafı ger. Sonra banyoyu doldurursun. Sıcak musluk: kırmızı. Karnına kırmızı bir ılıklik dolar. Göbeğin, göğüs uçların kesinleşir. Sıcaktan titresin. Soğuk bir yere dayarsın başını. Önünde diş macunu, fırça, biriyanın duran ayınada yüzünün sırları dökülür. Dilini çıkarırsın, burnunu kırıştırırsın. Ayaklarından su sızar yere. Tıp. Tıp. Ufacık bir göl. Bir yerlerde benzin sesi.

— Bak baban geliyor. Hiç belli etme korktuğunu, kızar sonra. Babaanne ızgara köfte pişirecek sana, oracıkta yedirecek. Yemekten sonra şiiir okuyacak. Söz verdi. Hem yarı çabucak olur. Uyandı mı, biz ordayız.

— Peki anne.

— Çabuk ol, karşıla onları, babaannenin elini öp.

Mektubu bitirdi. Tamamlayamadan. Yine yarım, eksik kaldı. Yine sağlam. Banyoda uğultulu, döne döne büyüyen, yayılan, kızaran bir damla kan. Bacaklarını ellerinle bastır, uğuldamasınlar, yerleşsinler. Eriyen, yüzen bir şey. Soğuk su: mavi musluk. Ohh!

— Suzanlar, beş buçukta geliyorlar. Çocuğa söyledin mi? Hazır mısın? Biz doğrudan oraya gidelim. Onlar eve dönerler. Suzanlar sabah erkenden arabayla eve bırakacaklarmış bizi.

Zarfin ağzı yapışmıyor. Uzuyor. Uzun merdivenden bir daha iniyor. Ben iniyorum. Aşağıda bastonuna dayanmış babaanne duruyor. Sırtını rüzgara vermiş. Saçları havada. Yüreğimde kesik bir güvercin kanat çırpıyor. Acısa.

Aynı günün gecesi, babaanne:

— Kızım, babanla konuştum, seni bize yollamayacaklar bu kişi. Onların yanında kalacaksın. Yaramazlık etme sakın.... Bu çocukluğun var ya, hiç yitirme onu, bazıları yitirmezler. Sen öyle bir çocuğa benziyorsun. Korun.

— Olur, söz.

“Kardelen” ya da Bir Direncin Romanı

Aydın YEŞİLYURT

Bir Sovyet yazarı, bir konuşmasında "güçlü sanat güçlü toplumsal çalkantılardan doğar" diyordu. Adımı şimdi anımsayamadığım bu edebiyat adamı, günümüz dünyasında edebiyat alanında büyük yapıtların eskiye oranla çıkmadığına işaret etmek için böyle bir sav ileri sürüyordu sanırım.

Bu haklı tespit soruna evrensel baskılığında elbette yerli yerine oturuyor. Ancak ayrıntıya inildiğinde, toplumları tümüyle altüst etmese de tek tek ülkelerde gelişen, o ülke insanlarını tümüyle saran toplumsal olaylar hala var. Ve dünyanın pek çok ülkesinde halklar belleklerinden kolay kolay silemeyecekleri olayları yaşıyorlar. Elbette yaşanan olaylar edebiyata ve sanata da yansyacaktı. Bundan hiçbir toplum istese de kurtulamaz. Ancak bu her zaman istenileni vermez ve her zaman sanat ve edebiyat bu sarsıntılardan yüz akı ile çıkamaz.

Ülkemizde de 12 Eylül'den sonra bu alanda yaşananlar bu genellemenin dışında değildir. Ülkemiz 12 Eylül'le ve 12 Eylül öncesi kendi boyutunda sarsıntılar geçirdi ve geçiriyor. Yıllardır uğruna kavga verilen değerler bir bir yokedilmek isteniyor, kavramlar giderek güdükleştiriliyor, içi boşaltılıyor. Ve geçmişte pek çok soylu mücadelelere katılmış kişiler birden bire "entel" oluyorlar ve "bireyin özgürlüğü"nü keşfediyorlar. "Bireyin özgürlüğü" öylesine boyutlanıyor ki bilmem hangi ülkede yaşayan sosyalizm kaçkını bir yazarın "sex özgürlüğü"nü bolca işlediği sıradan bir romanı aylarca liste başında tutulabiliyor, çeşitli kalem erbabları kitaba ve yazarına övgüler düzebiliyor.

Elbette bu yalnız bilmem hangi ül-

kede yaşayan sosyalizm kaçkını yazarla sınırlı değil.

Sayıları bu dönemde artan, yine bu dönemde itibar bulan pek çok yazarımız" var. Şimdi bunlar, ülkemizde gündemde. Kitapları pek çok "baskı" yapıyor. Pek çok basın-yayın organları sayfalarını onlara açıyorlar. Onlar keşfettikleri "bireysel özgürlüğün" sefasını sürüyorlar bu dönemde.

"Kardelen" edebiyat-sanat dünyamıza böyle bir dönemde girdi, bir ayrıcalık, bir başkalkıla. Gittikçe çoraklaşan edebiyat dünyamıza bir Kardelen Çiçeği direnci, bir Kardelen Çiçeği güzelliğiyle. Yazar Öner Yağcı bu adı bile rek koymuş romanına bu belli. Küçük Gülcan hem gün be gün yaşadığımız umudun simgesi hem de direncin...

"Kardelen" Öner Yağcı'nın ilk romanı. Roman Akademik Kitapevi'nin 1986 Roman Başarı Ödülü'nü aldı. Öner Yağcı'yı okurlar daha çok şiirleri ve kitap tanıma yazıları ile tanıyorlar. Otobiyografik diyebileceğimiz bu roman bir mahpusun küçük kızı ile mektuplaşmalarını ve küçük Gülcan'ın kendi dünyasında esen fırtınaların kağıt üzerindeki ifadesidir.

Gülcan küçüktür. Ama büyük yüreği vardır. Sevgiyle baba özlemiyle çarpan büyük bir yürek. Gülcan küçüktür ama etrafında örülen olaylar ağını algılayacak kadar da büyük. Gülcan büyüktür çünkü o umudumuz ve direncimizdir.

Öner Yağcı romanını bir şair duyarlılığı ile yazmış. Her satırı bir şiir tadı bırakarak akıp gidiyor. Bu şiir tadında biraz burukluk, biraz acı da olsa...

Her yazarın ilk kitabı sanıyorum onun şimdiye kadar yaşadıklarını anlatma arzusunun ürünüdür. Bu ilk kitapta onu yakalamak olanağı daha çok gibime geliyor. Öner Yağcı 80 sonrası dolu dolu yaşayan bir yazarımız. İşkencelerde, mahpus damlarında çektiği çileler, yaşanan toplumsal olaylar onun sınıf kinini güçlendirdiği gibi onun topluma karşı olan sorumluluğunu da artırmış. Yaşanılan paylaşmak, anlatmak öylesine bir dürtü olmuş ki, daha romanın ilk sayfasında Gülcan'ın ağzından "yüreğim öylesine dolu ki, anlatıp boşaltmazsam yüküm ağır gelecek sanıyorum" deyivermiş.

Öner Yağcı edebiyatı düz yazıdan ayıran farkı iyi biliyor, bir anlatım türünün sanat değeri olmasında dilin önemini fazlasıyla kavramış. Cümleleri, tek tek sözcükleri seçmede gösterdiği titizlik hemen farkediliyor. Kitabın hangi sayfasını açarsanız anlatımdaki şiirselliği yakalayabiliyorsunuz. Girişte hemen şu anlatımla ısınveriyor okuyucu. "Evet, ben çocuğum. Ama bir çocuk da anlar. Ben anlıyorum. Her şeyi bilmem ama birçok şeyi biliyorum. Zaten her şeyi kimse bilmez ki!" (Sayfa 9)

Şiirsel bir anlatım, bir dönemi

çarpıcı bütün gerçekliğiyle gözler önüne getiriyor. Çocuk kalbinin en saf ve en temiz hisleriyle yargılayın o dönemi. İnsan olmanın tüm güzellikleri ve zaafılarıyla. Gülcan babasının "insan" yanını bir paragrafta şöyle anlatıyor: "Babamın ağladığını hiç görmedim. Babam hep içine mi ağlar acaba? Ağlamayan insan olmaz ki! Düşünmek, gülmek, konuşmak, çalışmak, okumak, yazmak, sevmek, oynamak gibi, ağlamak da insanlara özgü bir olay değil mi? Babam da ağlamıştır mutlaka diye düşünüyorum. Ben ağladığıma göre o da ağlamıştır. Ben onun kızı değil miyim? Şimdi de ağlıyor mu babam bazı bazı? Yok yok, ağlamaz kimseye göstermez o ağladığını. Ağlarsa bile içine ağlar." (S.24)

Gülcan, yani Kardelen her şeyi biliyor. Babasını, annesini, babasının arkadaşlarını, öğretmenlerini ve daha bir sürü bilinmesi gerekeni. Çekilen acılar, uğruna feda edilen canların hep güzel bir dünya için olduğunu biliyor. Bunun için de babasına, annesine ve babasının sevgili arkadaşlarına hiç kızmıyor. Ama çocuk yüreği sızlamaz mı, hüznülenmez mi hiç? "Hüzünü de mi biliyorsun demeyin. Babamın mektupla yazdığı öykülerindeki kuşların yaşadığının adı değil mi hüznün? Niye bilmeyleyim ki?" (S.31)

Ne çok paragraf çizmişim "Kardelen"den ama hepsini buraya alma olanağı yok. Belki gereği de yok. Okuyucu bu paragrafları belleğine yazacak nasıl olsa. Belki de bir şiir gibi sokakta yürürken, Gülcan'lara rastladığında veya kışın en amansız günlerinde bir gün, kar altından fıskıran çiçeği gördüğünde, ya da bir hüznü anında mutlaka murıldanacak Gülcan'la birlikte. Dünyanın herhangi bir ülkesinde askerler sokakları işgal ettiğinde, tankla yoksul gecekondu semtlerinde, gecenin alaca karanlığında "aydınlığa" karşı korkunç güdültüleri ile yol alırken, yine de umudun ayakta durması gerektiğini "Kardelen"den bir satırla anımsayacak!

Tüm bu alıntılardan "Kardelen" in bir çocuk romanı olduğu sanılmasın. Kardelen, çocuk gözü ile bir dönemi, halkımızın paha biçilmez yiğit evlatlarının kâh kahpe kurşunlarda, kâh mahpus damlarında yok edildiği veya insan onurunu yok etmek için her türlü tedbirin alındığı bir dönemi büyüklerin önüne getiriyor sadece.

Türk Şiiri Her Kuşakta Devam Ediyor

Demir ÖZLÜ

Isveç Radyosu'nun (Riksradiön) Türkçe Bölümünde, Türk şiiri üzerine yapılan konuşmanın metni:

XX. yüzyılın ikinci yarısına girerken, bir sonbahar günü, 14 Kasım 1950'de, İstanbul'da —henüz 36 yaşındayken— ölen Orhan Veli Kanık, 'Garip' akımı denilen yepyeni bir şiir akımının derin etkisini bırakmıştı arkasında.

"Montör Sabri ile
Daima geceleyin
Ve daima sokakta
Ve daima sarhoş konuşuyoruz.
O her seferinde
Eve geç kaldım diyor
Ve her seferinde
Kolunda iki okka ekmek."

Şu küçük şiir okununca bile anlaşılır, bu büyük şairin şiiri nereye getirdiği, doğallığa, halka, gündelik dile, gündelik hayatın içine, *humour*'a ve sadeliğe.

İşte 1950 yılından sonra Türk şiirinde iki temel akım vardır: Garip şiiri ve 1955'lerden sonra başlayan İkinci Yeni.

XX. yüzyıl şiirinin 1950 öncesi büyük isimleri de hiç unutulmamalı; çünkü günümüze doğru uzanan şiirde, alttan alta hep onların etkisi vardır. Büyük isimler; yani Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Nâzım Hikmet, Necip Fazıl, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Sıtkı Tarancı... vb.

Orhan Veli'nin, Garip şiirini birlikte kurduğu arkadaşları Oktay Rifat'la Melih Cevdet Anday da, 1950 yıllarının ortalarına doğru şiirlerini değiştirdiler, imgeci ve kapalı şiire yöneldiler. Bu değişerek gelişme Oktay Rifat'da eski Latin şiirinin biçimlerine, Melih Cevdet Anday'da Yunan mitolojisinin konularına kadar uzanır. Garip şiirinin en çok sınıf bilinci taşıyan uzantısı Metin Eloğlu'yu da, burada hatırlamak gerekir.

"Yorgun gözümün halkalarında
Güller gibi fecr oldu nümâyan"

diyor Ahmet Haşim. İkinci Yeni'nin en aşırı şairi Ece Ayhan'sa:

"O sahibinin sesi gramofonlarda
çalınan şey
İncecik melankolisiymiş yalnızlığımın

diyor.

Aradaki uzaklık ve yakınlık kolayca görülebilir.

İkinci Yeni, imgelere dayanan, ama sözcüklerle de oynayan (Cemal Süreya, Ece Ayhan), bir yandan sese (Edip Cansever, Turgut Uyar), bir yandan psikolojiye (gene Edip Cansever), bir yandan İstanbul mistiğine uzanan (İlhan Berk), "Şiirde anlam gerekmez", "Şiirde an-

lam rastlansaldır" diyen bir akımdı. Bu akım da, 1950 sonrasında Türk şiirini derinlemesine geliştirmiştir. Garip şiirinin özgürleştirdiği gibi.

Garip şiirinin varolduğu sırada, nasıl bu akım dışında kalan Fazıl Hüsni Dağlarca, Behçet Necatigil, Cahit İrgat, Asaf Hâlet Çelebi, Celâl Silay gibi çok özgür şairler varsa, İkinci Yeni akımının etkinliği sırasında da, oldukça bağımsız kalmış şairler vardır. Bunlar arasında santimentalist Attilâ İlhan'ı ve şiirini kapalı şiirden de, İngiliz şiirinden de beslenmiş, mizah ve derin duygularla yoğurmuş Can Yücel'i mutlaka anmak gerekir.

1960 sonrasında şiir, İkinci Yeni'nin şiir işçiliğinden de bazı öğeler olarak 1940 yıllarının sosyalist şiirine paralel, ama başka bir düzlemde bir değişme daha gösterdi. Sonradan başka alan-

lara kaymış olan İsmet Özel'le, yalın, ama vakur bir üslubu olan Ataoğulları Behramoğlu, Özdemir Ince, Ahmet Oktay, Hilmi Yavuz, Refik Durbaş, Kemal Özer bu dönemin öteki şairleridir.

Yeni bir şairler kuşağı geliyor şimdi, kimisi Batı edebiyatından etkiler almaya çok açık, kimisi ise çok kapalı. Sanırım onlar üzerinde fikir yürütmek, henüz pek kolay değil.

Ben bu kısa radyo konuşmasını Yahya Kemal Beyatlı'nın birkaç satırı ile bitirmek isterdim; eski kültürümüzün derinliğiyle durgunluğuna gönderme yapılan o ünlü iki satırla:

"Belki hâlâ o besteler çalınır
Gemiler geçmeyen bir ummanda."

Türk şiiri her kuşakta devam ediyor.

Ağlamak Gibisi

ağlamak gibisi
engin koyaklarda
zulada
ak karanfil
ak güvercin
sırmalı zeytin ağaçları uslarında
yüreklere avuçlarındaydı

ağlamak gibisi
selvi boyluydu sevgileri
korkuları
endişeleri
ak kanatların kırılışında
sırmalı gün ışığına kara düşürülmesindeydi

ağlamak gibisi
acidan zevince
yumuşaktı
ak paktı usları
onlardan arda
ağlamak gibisi
duru dürüstlük ağaçlarına
gene
toprağına cemre düşecek yaşamın
her baharda
ve de
ak kanatlı umut güvercinler
umut yitmesin
kararmasın yürekler
bahar baharlığına doysun diye
yatacak
yatacaklar kuluçkaya

H. ÇİMEN

Vehbi Bardakçı Finlandiya Televizyonunda

Ali GÖRGÜN

Vehbi Bardakçı, 10 Mayıs 87'de, Berlin'deki Elternzentrum'da, iki dilde Hitit Verlag'dan çıkacak olan "Gurbet Yurdumdur" adlı son kitabını tanıttı. Bardakçı, kitaba adını veren öyküsünü okuduktan sonra okuyuculardan gelen soruları yanıtladı. İki dilde düzenlenen toplantıda, öykünün Almancasını, kitabın çevirmeni Gisela Fischbeck okudu. İlgiyle dinlenen ve yaklaşık üç saat tartışılan öyküde, küçük yaşta Almanya'ya gelen bir Türk kızının dramı dile getiriliyor.

Berlin'in 750. kuruluş yılı nedeniyle, azınlıkların ve özellikle Türkiyelilerin etkinliklerini konu alan bir buçuk saatlik bir belgesel program hazırlamak üzere Berlin'e gelen Finlandiya Televizyonu, Bardakçı'nın okumasını yer yer görüntüledikten sonra genç yazarımızla bir de söyleşi yaptı. Kendisiyle ben de görüştüm ve aşağıdaki soruları yönelttim:

"Die Fremde ist meine Heimat" adıyla Almanca-Türkçe çıkacak olan son kitabından bir öykü okudun. Öykü, Alman dinleyicileri oldukça etkiledi ve ilgi topladı. Bu öykünü, daha önce yaptığın Türkçe okumalarında da okudun mu, okudunsa ilgi nasıldı?

1986'da, Batı Almanya'nın yaklaşık 15-20 kentinde okumalar yaptım ve gittiğim her yerde değişik öykülerimi okumama karşın hemen hemen her toplantıda bu son öykümü mutlaka okudum. Çünkü öykü, buradaki insanımız, en temel, en canalıcı, en duyarlı sorunlarından birini konu alıyordu ve beklediğim ilgiyi fazlasıyla gördüm. Örneğin bu öyküyü Hamburg'da, Türkiyeli Demokratlar Derneği'nde yedi saat, Stuttgart Dostluk ve Dayanışma Derneği'nde dört saat tartıştık. Almanların ilgisini, konunun çarpıcılığından çok, Gisela'nın o güzel çevirisine borçluymuşum kuşkusuz.

Istersen başa dönelim Vehbi. "Acılar Toprağımdır" senin ilk kitabın. Kitabında on iki öykü var. Hemen hemen hepsinde de, bir döneme damgasını vuran gençlik hareketlerini ve sonuçlarını vermişsin. Bu konuyu işlemek nereden aklına geldi?

Gençlik hareketlerinin en yoğun olduğu bir dönemde lise öğrencisiydim. O koşullarda yaşamayı ve yazmaya özenen bir genç elbette kendi döneminin tanıklığını yapacaktır.

"Acılar Toprağımdır"da, "İğne", "İğneyutan" ve "Kutu" adlı öykülerin, bana diğer öykülerinden biraz değişik geldi. Diğer öykülerindeki şürelsel anlatım bu üç öyküde yok. Bu üç öyküdeki anlatımda anlayış bir hava var. Sen ne dersin?

Haklısın. Bu üç öyküde, gerici düşünceden kaynaklanan olumsuzluğu vermeyi amaçladım. Bu olumsuzluğa, diğer öykülerimdeki yaklaşımından doğaal olarak ayrı bir yaklaşımım oldu. So-

kak ortasında vurulan bir insanın duygularıyla, çocuk yaşta diyebileceğimiz gençleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir insanın duygularını aynı dille anlatamazsınız. Aynı dille anlatırsanız, okura vermek istediğiniz şey bulaşır. Olaylara eğer olayların içinden değil de bulutların üstünden bakıyorsanız o başka.

İkinci kitabın "Kapı Kapı"da, bireyin yalnızlığı ve çaresizliği işleniyor. Bir insanın adım adım tükenişine tanık oluyoruz. Öyle mi acaba?

Sınıflı toplumlarda yalnız insan kendine yabancılaşmak ve giderek tükenmek zorundadır. Özellikle bizim toplumda olduğu gibi sınıfsal ayrışmanın henüz kesinlik kazanmadığı toplumlarda, yalnız insan gerçekten çok zavallı, çok çaresizdir. Korkunç bir çıkmazın içindedir. Onu anlatmaya çalıştım. Örgütlü bir insanı anlatarak sözüme "ilerici" bir sanat da yapabildim. Hatta ona "devrimci sanat" diyorlar, o başka bir konu...

Doğru mu sence? Örgütlü bir savaşın öyküsünü, romanını, şiirini yazmak, resmini, müziğini, sinemasını yapmak, devrimci sanat yapmak mı oluyor?

Eğer o alanda kendinden önce öyle bir şey yapılmamışsa tabii devrimcidir. Nazım Hikmet bunun en güzel örneğidir. Ben günümüzde yaygın olan bir yanılgıdan söz etmek istemişim. Şimdi artık Nazım'dan güzel de yazsanız, Nazım gibi yazıyorsanız, devrimci değil, taklitçisiniz.

Biz yine "Kapı Kapı"ya dönelim. "Kapı Kapı"daki İlyas Hacı Beyin çıkmazıyla, Ahmet Altan'ın tiptediği örgütlü insanın çıkmazı sonuç olarak aynı değil mi?

Değil. Birinde örgütlü insanın çıkmazı var, diğerinde ise örgütsüz insanın çıkmazı... Birbirine tamamen zıt. Gerçi 12 Eylül öncesi birtakım örgütler yaptıkları yanlışlarla bünyesindeki insanları gerçekten çıkmaza sokmuşlardır; ama bu çıkmaz, "örgütlenmenin" değil, "sağsız örgütlenmenin" bir sonucudur. Bu çıkmazı romanda genelleştirerek vermek, gençlik hareketlerinin olumlu yönlerini görmezlikten gelmek demektir. Büyük haksızlık olur bu.

Özellikle senin "Yarım Kalan Türkü"nü okuyunca, kitapların bana bir iç hesaplaşmanın ürünleri gibi geldi, ne dersin?

Hedefe ulaşmak istiyorsak, her yıl giden sonra kendimizi tepeden tırnağa gözden geçirmek zorundayız. Gelişmenin önündeki en büyük engel tabii ki sömürücü sınıf; ama, uzun vadeli hesaplardan yoksun, maceracı diyebileceğimiz birtakım sorumsuz eylemlerle biz az mı zarar verdik kendimize? Ayrıca benim görüşüme göre, sanatçı, kendini yargılayan, kendinden hesap soran, kendini

sorguya çeken kişi olmalıdır. Ben bunu özel yaşamımda daha çok ve acımasız yapmaya çalışıyorum. Öykülerime de yansıyacaktır kuşkusuz.

Kitaplarını niçin Türkiye'de değil de burada yayınladın Vehbi?

Buradaki koşullar belirleyici oldu. Almanya'daki yayınevleriyle daha kolay ilişki kurabildim; ama ben onları Türkiye'de yayınlamayı hep düşündüm tabii. Hatta bu konuda bir-iki korkak adım da attım, ama çabuk çelmelediler. Belki ters gelecek ama, Türkiye'de henüz yayınlanmamış olması benim için iyi bir şans aslında. Çünkü burada çok değerli eleştiriler alıyorum ve onları yeniden gözden geçiriyorum. Örneğin, Fakir Baykurt'a, Yüksel Selek'e, Adnan Bin-yazar'a bu konuda çok şey borçluym. Ortaya çıkan sanat ürünleri, özellikle de yazın dalları, süreç içinde, yazar-okur ilişkileri sonucunda kendini tamamlıyor.

İki dilde çıkacak olan son kitabından kısaca söz eder misin?

Kitap, iki uzun öyküden oluşuyor. Birinci öyküde, göçün getirdiği yeni yaşam biçimine birinci kuşağın gözüyle bakıyorum. Bu bakış, doğal olarak iki kültür çatışmasının kaynağını oluştururken, ikinci kuşağın, her iki kültüre de yabancı ve gurbeti yurt edinen ikili bir özellikle ortaya çıkmasına neden oluyor. Öyküde, çok küçük yaşlarda Almanya'ya gelen bir Türk kızının iki ateş arasında sürüp giden zorlu yaşamını dile getirmeye çalıştım. İkinci öyküde kahramanımız yine genç bir kız. Hatta bizim ölçülerimize göre çocuk, ama kırsal bölgede onu artık "gelin" etmenin zamanı gelmiştir. Yüzlere yıldan beri kökleşmiş düşüncelere, törelere, değer yargılarına, ahlak kurallarına karşı tek başına meydan okuyan bir kızın acıklı yaşamı... İnsan olmanın bedeli...

Bu konuşma için teşekkürler diyelim ve söylemek istediğin son sözünü bu konuşmayı burada noktalayalım.

Son sözümlü yolun sonunda söylemek isterim. Yolun başındayım henüz. Sevgiler...

Bir Öykü

Günlerden Bir Gün

Birsen SAMANCI

ZİL sesi. Beni yıllardır sabahları yaşamaktan bıktırın saatın pis sesi. Uyanmak istemiyorum. Yahut gözlerimi açmadan uyanıyorum. Onu kapı arkalarına, yatağımdan uzaklara attım yine olmadı. Her sabah sesini işne gibi kalbime duyurdu. Zilini hep beş dakika önceye kuruyorum. Uyanınca beş dakika daha yatabileceğimin mutluluğunu duyabilmek için, çalar çalmaz kalkmak zorunda olmamak için. Başımın ağrısına ağrı katıyor. Ateşim yükselmiş, daha da yükseltiyor. İşe gitmek, mutlaka gitmek gerekli. Daha geçenlerde rapor aldım, tekrar alamam. Yapmak istemediğim, nefret ettiğim işten atarlar diye de ayrıca korkarım. Saate bakıyorum, dört dakikam geçmiş. Ne çabuk yarabbi. Bir dakikacık daha yatabilirim. Bütün gün yapacağım işler gözümün önüne geliyorlar. Fabrikadan çıkınca temizlik işine gideceğim. Türkiye'de bir daire alabilmek için, çok çalışmam ve kuruşuna kadar paraları biriktirmem gerekiyor. Yorgunluktan, bıkmalıktan yakınmanın sırası değil. Gözümün ucu ile tekrar saate bakıyorum, vakit tamam olmuş. Bir dakikacık, ne olur bir dakikacık daha yatayım, işimi hızla yapar, çabuk hazırlanır yetişirim diyerek kendi kendime yalvarıyorum. Henüz yeni uykuya dalacakmışım gibi, gözlerimi tekrar kapatıp, yumuyorum. Düşüncelerim yine almak istediğim eve gidiyor. Güneş gören pencereleri olsa. Denize, uzaklara, boşluğa baksın. İç açıcı manzaraları olsa. Geniş, güzel, kocaman pencereli bir salonu olsa. Pencerelerinden bol bol güneş girse. Hafif hafif esen rüzgarda, yerlere kadar uzanan, bembeyaz tülleri yavaşça kabarıp, sallansa, dalgalansa. Rahat, yumuşacık koltuklara, işe yetişme telaşım olmadan, sere serpe otursam. Elimde bir kitap, huzur içinde olsam. Yıllardır uzaklardan hasretini çektiğim sevdiklerim yanımda olsa. Olur mu? Olur mu acaba? Vakit bir değil iki dakika geçiyor. Yatak vücudumu nasıl da sıcacık sıcacık sarıyor, bırakmıyor. Zorlukla, ahtapot kollarından sıyrılırcasına ve isteksiz kalkıyorum. Evden çıkmak için onsekiz dakika zamanım kaldı. Aslında bu evi terk etmek için can atmam gerekir. Buraya da ev mi denir? Bir odacık. Karanlık, havasız, can sıkıcı. Cam açsan gürültü, toz olur, açmazsan yemek kokar. Çamaşırınma, dolap içlerine kadar dolar.

Etekliliğimi ve kazağımı akşamdan çıkarır çıkarmaz ortaya atıvermişim. Başkasını aramaya ne lüzüm var? Tekrar onları alıp hızla giyiniyorum. Çayımı hazırlıyorum. O kaynayınca yatağımdan yüzümü yıkıyorum, dişlerimi fırçalıyorum. Aynadaki karmakarışık olmuş yüzüme, erken kalk da gözlerini, yanaklarını, dudaklarını boya, kadın olduğunu unuttun, diye sataşıyorum. Akşamdan hazırlanmış bir dilim ekmelele kahvaltı ediyorum. Oysa ne çok severim rahat kahvaltı etmesini. Ekmeğimi kızartmayı, soframı çeşit çeşit süslemeyi, mis gibi çaylar hazırlamayı. Dakikalar su gibi akıyorlar. Fabrikada bana zehir olan, bitmeyen dakikalar evde niçin hızlanıyor, koşu koşu gidiyorlar? Keşke iki dakika fazladan yatmasaydım diyorum. Yarın fazladan yatmamağa, hatta bir dakika önce kalkmağa karar vererek, altıyı on geçe evden fırlıyorum. San ki yarın uykumu almış olacağım, yatmak istemeyeceğim gibi. Adeta uçarak fabrikaya giderken saçımı taramayı unuttuğumu anlıyorum.

Henüz gün ağarmamış, yollar karanlık. Fakat ortalığın benim gibi koşuşturan insan ve arabalarla dolu olduğunu görüyorum. İş yerime taşıta binmeden gidebildiğim, evime yakında iş bulduğum için çok memnunum. Yağmurda ıslanmanın, üşümenin beklemekle, yürümek arasında farkı var. Süre aynı olsa bile vücuduma ikisi aynı etkiyi yapmıyorlar. Beklemek düşüncelerimi bile durduruyor. Hiç bir aracı gözlemek zorunda, daha kötüsü kaçırarak durumdaki kalmıyorum.

Nefes nefese fabrikaya gelince, soyunma odasında başkaları ile beraber acele acele iş elbisemi giyip makinemin başına koşuyorum. Oturmamla beraber boru ötüyor ve ben iki dakikanın önemini daha iyi anlıyorum. Hiç dinlenmeden işe başlıyorum. Günde bin altıyüz adet otomatik elektrikli ütü yapıyoruz. Durup dinlenmeden, sekiz saat çalışıyoruz. Bant dönüyor, matkaplar cızırtılarla çalışıyor, herkes bir ağızdanmışcasına bağırarak birbirine sesini duyurarak konuşuyor. Bu

hengameli uğultunun monotonluğuna kendimi kaptırıyorum ve bant gibi akıp gidiyorum.

Bir ütü tabanındaki demirinden başlayarak, bitmiş halde paketleninceye kadar elli kadın işçinin elinden geçiyor. Kadıncıkların elleri, kendi işlerinde ustaların ustası olmuşlar. Elleri işe öylesine alışmışlar ki kişiden bağımsız olarak çalışıyorlar. Eller düşünmüyor, eller görüyor, eller kontrol ediyor. Malın iyi veya kötüsünü eller biliyor. Kendinden öncekinin yanlışını eller buluyor. Eller başlıbaşına insan. Eller başlıbaşına makine. Bu nedenle başdöndürücü bir hızla çalışabiliyor. Her an çoğalan akortları, olmaz zannedilen sayıları tamamlıyor ve bitecek günü, onun ucundaki rahatı bekliyor. Yeni iş başı yapan bir işçi ile akordun çoğaldığını aylar sonra anlıyoruz. Beş yıl önceki çalışma hızı ile bugünkü arasındaki yüzlerce farkı, nasıl azar azar tempolu yaptıklarını ancak günler geçince farkedebiliyoruz. Türkler, Yunanlar, Yugoslavlar vatana gidecekleri, fabrikadan, işten kurtulacakları, bu memleketi terkedecekleri, evde oturup sadece ev işi yapacakları günün umudu ile çalışıyorlar. Hafta sonuna bir gün daha yaklaşabilmek için saatin üç olmasını bekliyorlar. Yorgun da olsalar, bıkmın da olsalar, öyle veya böyle, nihayet saat üçü on geçiyor ve paydos borusu yürekleri su serpercesine ötüyor. Akort çıkarırcasına fabrikayı gerilerde bırakıp, düşüncelerimizde de terk ediyoruz ve evlere doğru dalgalana dalgalana koşuyoruz.

Benciliyin eve uğramadan ikinci işe gitmek zorundayım. Tramvay durağına kadar yürüyorum. Az da olsa alıcı gözü ile sağımdaki mağazaların vitrinlerine bakıyorum. Mağazalardan birinde elektrikli eşyalar satılıyor. Göz ucu ile onun da vitrinini tanyorum ve ansızın oradan bana adeta gülümseyerek parlayan emeğimi görüyorum. Tanıdık biriyim gibi ona doğru yaklaşıyorum. Bu ütü vitrindeki malların hepsinden daha mı parlak? Yoksa bana mı öyle geliyor? Yok canım malların en güzeli o. Bütün vitrini adeta o kaplıyor. Paketi, kablosu, metali, yanına yazılıp konmuş para değeri ile hem benimle birlik, hem de benden ayrı bir durumu var. Benimle de adeta konuşmak istiyor. Ben de konuşuyorum. "Biliyor musun seni ben günde en az bin altıyüz adet yapıyorum. Otuz marka yakın değer vermişler sana orada, oysa benim için dünyalar değersin. Seni yaptığımın karşılığında bana bir mark bile ödemişler, haberin var mıydı bundan? O kadarlık mı yordum ben seni meydana getirirken? O kadarlık mı emeğim var? Senin üzerinde benim ve elli iş arkadaşımın emekleri, düşüleri, umutları ve almayı umut bile edemedikleri var. Bu duyguların senin içine işlediler onlar. Bu yüzden duygulusun sen öyle. Seni yapacağım derken, bir gün ayagım takılmıştı da, başparmağımın tırnağı dibinden kopmuştu hatırlıyor musun? Firmanın doktoru ile ustabaşısı ne dedilerdi o zaman? "Ayakkabın kurala uygun değil" dediler. "Acı parası alamazsın, firmanın değil suç" dediler. "İşine devam et" dediler. Bir zamanlar Türkiye'de bir memur hanımın parmağına bürünün perdesini takarken, gözle görülmez tahta kıymığı battırdı da eve gitmek için izin istedi. Zonkluymuş. Burada öyle değil işler. Ben ille de eve gitmek isteseydim ücretimi keserlerdi, biliyorsun değil mi? Seni elime nasıl dikkatle aldığımı hatırla bakalım. Üzerime düşürüp bir yerimi incitmeyesin diye değildi. Düşersen sana birşey olmasın diye idi. "Ayağına bir şey yapamayız" dediler amma, seni düşürüp bir yerini çizseydim, ne çok şeyler yaparlardı bana. Sendin kıymetli olan, ben değil. Sahi seni ben ne zaman yaptım? Üç yıl önce mi? Bir hafta önce mi? Benden sonra kimlerin eline geçtin? Kimlere para kazandırdın da, şimdi seni satın alayım diye vitrine çıktın, parlıyorsun öyle. Ne yazık ki seni alamayacağım. Uzun süre de durup seninle dertleşemeyeceğim. Hoşça kal. Umarım seni alan iyi kullanır. Benim gibi yüreği dağılı biri olur da, kimbilir hangi ağlayan, yaralı eller yaptı bunu diye okşar seni. Vitrinden bezgin bezgin uzaklaşıyorum. Tramvay geldi gelecek. Ona yetişebilmek için, isteksiz durağa doğru koşuyorum.

1975 NÜRNBERG

“Auch die Worte sind Adern in Ihnen fließt Blut...”

Mehmet ÜNAL

(Selbstgespräche mit Ritsos)

Das ist also er.
Ja, er ist es!

Genauso sieht er aus, wie ich ihn erstmals auf einem Photo gesehen habe.

Er ist es, der die wunderschönen Gedichte geschrieben hat. Ein Mann, mit einem Herz, das aber Tausende, ja Millionen Herzen anspricht.

Ich wollte ihn fotografieren, viel mehr fotografieren... Es war nicht möglich... Er hat es nicht abgelehnt... Ich habe ihn auch nicht gefragt. Der Zeitpunkt, an dem ich ihn getroffen habe, hat es nicht möglich gemacht... Sein beste Freund war gestorben. Ich konnte ihn von ihm losreißen... Es wäre nicht fair gewesen...

Aber ich sehne mich zu dem Tag, an dem ich ihn auf den Plätzen und Orten fotografierte, wo er sich seine Inspirationen geholt hat.

Ich wollte die Inhalte, die vermittelten Gefühle seiner Gedichte beim fotografieren festhalten, seine Gedanken und Aufregungen bannen.

Ich hoffe, daß es mir eines Tages möglich sein wird, dieses Vorhaben zu verwirklichen.

Wenn ich mit Ritsos ausreichend-länger-gesprochen hätte, was hätte ich ihn gefragt? Unsagbar schwer ist es, für einen so berühmten Dichter Fragen vorzubereiten. Deshalb genügte mir zwei Fragen zu formulieren, den Rest der Zeit ihn nur zu beobachten.²

Ich wollte nicht fragen, wann er geboren; wo er lebte; was er studierte; aus welchen Familienverhältnissen er kam; wie er seinen Lebensunterhalt verdiente; seit wann er schreibt; durch wen oder was er zum Schreiben inspiriert wurde; wie er den Diktator Metaxas überlebte; vor allem wie er die deutsche Besatzung überlebte; all' seine Verhaftungen, den Kerker — wie er zwischen 1967-1974 die Militärjunta überlebte — warum er während der Junta sein Land nicht verließ; wieviele Auszeichnungen er erhielt... Dies alles kann man aus seiner Biografie entnehmen.

Mich interessierte vorallem, seine Krankheiten bis zum Kerker und im Verbannung. Die Kraft, die ihm am Leben hielt; daß er trotz unerfreulichen Lebenslaufes immer mehr Lebenskraft entwickelte...

Einerseits kann man die Antworten auf diese Fragen in seinen Gedichten nachlesen, andererseits hat er während unseres Gesprächs ein wenig dieses “Geheimnisses” verraten.

Hätte ich ihn gefragt, wäre seine Antwort gewesen: Arbeiten, noch mehr arbeiten, nur dadurch können wir, für das Leben nützlich sein!

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Meine Gedichte, meine Sprache müssen sich von mir befreien, in eine Aktion gehen, die Gedichte müssen durch die Sprache aktiv werden. In den Gedichten müssen Gedanken, Gefühle und Ästhetik lebhafter werden.

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Die objektive Zustand der Welt, trotz alle seinem schweren Verständnis, ist klar und deutlich. Man muß die Klarheit und deutliche Erscheinung der Natur kennen: MAN MUß LIEBEN KÖNNEN, mit Freude arbeiten, nichts soll für ihn genug sein, niemals sich verkriechen... Foto: Mehmet Unal

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Unseres Dasein wird, durch unseren Platz, unsere Aktionen und politischen, sozialen, gesellschaftlichen Entscheidungen bestimmt. Natürlich allerst unser Bewußtsein. Ohne sie wären wir ein nichts...

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Wenn man etwas macht, muß man wissen, daß es angenommen — akzeptiert — wird; wenn wir so denken und arbeiten, werden wir jeden Tag unseres Lebens, und das ganze Leben schöner gestalten...

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Die Kunst bringt den unmöglich erscheinenden Dingen die Möglichkeiten, die Bejahung. Es muß künstlerische Schöpferkraft angebracht werden...

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Es muß die Freude, immer wieder erforscht sein. Der Künstler muß immer

wieder produzieren. Es ist nicht nur das, was die Künstler anbieten können: Den anderen weitergeben, weitervermitteln.

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Ich und meine Gedichte leben mit dem Volk ineinander, miteinander, mit allen Völkern der Welt. Wir leben alle friedlich zusammen und schreien: **Hurra es lebe das Leben!**

Alle leben zusammen: Das Gedicht, der Roman, ein Bild, ein Statut... und wir mit aller Freundlichkeit, leben zusammen. Unser erster und letzter Wunsch: **Frieden!**

Feb. 1987 in Mainz

¹ Für weitere Informationen: Bilim ve Sanat, Nr. 47, Kasım 1984 und Kürbiskern-BRD-, Nr. 2/85, April 1985, Begegnungen im Lande Ritsos'

² Sein beste Freund, Regisör und Schauspieler Katrakis

Bir Öykü

Sahtekar

Ahmet SAĞLAM

HENÜZ tanıştığımız konuk o gece soframızın gözdesiydi. Üzerindeki tatlı sarhoşluğu neşe ve coşkuyla birleştirmiş türküler söylüyor, içten kahkahalar atıyordu. Ağzımız açık, bakakalmıştık ona.

Gözlerinden akan ıslı içimizi bir panayı yerinin renk ve gürültüsüyle doldurmuştu. Siyah bıyıklarının gölgelediği ağzında büyüyen kusursuz bir ses, bir türküyü başladı mı, hem coşkuyu yüreğimizde duyuyor, hem de —kim bilir neden— işkence çekiyor gibi sıkılıyor, terliyorduk.

"Bazen bir azeri türkü gibi coşkun içim,
O zaman kadehimi ta göklere kaldırıyorum,
Yıldızlarla doldurmak için..."

İnsan içince böyle olmalıydı işte! Güvensizlik çalıları arkasına saklanmadan, duygularını örtmeden, yalın bir kılıç gibi çıkmalıydı ortaya.

Bize, onu çevreleyen üç kişi, deniz dibindeki batık gemiler gibi durgunduk. Karanlık ve çamurlu gecelerin içine gömülmüş, kendimizi habire şu coşkulu adamdan kaçırmaya çalışıyorduk.

Onun pervasızca kendini sergilemesi ürkütmüştü bizi. Sanki, içimizde bugünlere dek kelepçelediğimiz yüzlerce duygu, bir anda zincirlerini koparacak, bu adamın öncülüğünde bizleri ezip geçecekti. Zaten o korku şimdiden uyanmış, hayranlığımızın da yanbaşında, pençelerini yüreklerimize doğru salmıştı.

Üç ağız, üç el olup, üç bardağı kavrayıp kavrayıp boşalttık. Çelişki diye de buna denir hani! Oysa bizim de günlerdir

susadığımız bir parça coşku değil miydi? Toplum adına her davranışını kısıtladığımız, ağzına vurarak susturduğumuz kendimizden, bir süre için de olsa kaçmak istemiyor muyduk? Öyleyse şimdi neden isteklerimizi cömertçe sunan konuşumuzdan köşebucak kaçma isteği ile kavruluyorduk?

Battık. Çamurlu sular indi gövdemize. Suskunluk omuzlarımızı çökertti. Sandalyelerimizde biraz daha gevşedik, bacaklarımızı daha ötelere uzattık. Bardaklarımızdaki rakı genişledi, büyüdü: gerisindeki herşey silindi. İçimizi örseliyen ses, duygularımızı başkaldırıya iten pervasızlık hareketsizleşti. Sarhoşluk gözlerimizi aldı, kafamız ağırlaştı.

Ki birden konuğun ağladığını duydum. Kendime geldim. Sarhoşluğu pis bir örtü gibi attım üzerimden. Baktım: Karşımdaki adam, masaya abanmış gövdelerin arasında kendinden geçmiş, hüngür hüngür ağlıyor, içinde birikmiş tüm acılarını salgıyordu.

Kinlendim. Yanımdaki sızmış, kafasını geniş ve yayvan salata tabağına yerleştirmiş arkadaşımın değil, ağlayan adamdan. Derin haykırımlar içine düştüm. Neredeydi deminki neşe, coşku dolu adam? Ne zamandır savsakladığı, yan çizdiği gerçek kendisiyle burun buruna mı gelmişti?

Kendimi tutamadım. Sarlıverdim yakasına uzanarak. Sıcak ve civa kabarcıkları gibi hareketli gözyaşları bileklerime düştü. Bir dinsel esrime içinde gibiydi sanki. Oysa deminden beri bizi, sakalı gülyağı kokan bir bezirgan gibi aldatmıştı.

"Sahtekar" dedim, "Düzmece". Arkasından bir sürü küfür sıraladım.

Üç sarhoşu ve hâlâ ağlayan düzmeceyi olduğu gibi bırakıp kendimi dışarı attığımda ben de ağlıyordum.

Uzun Şiir

1 Temmuz 1987, Çarşamba
Karanlık bir İstanbul hapishanesini
ve kitapçılar çarşılarını toz-duman
çok taze ve müthiş bir solukla geçerek
iki deniz bir boğaz ve muhtelif dağları aşarak
Köln Radyosu üzerinden
saat 20'yi az geçe
"Ahmet Arifi aşıp Nazım'a ulaşan"
ey eli kanlı ve şimdi şiirin gülleriyle yıkanık
güzel insan!

Duisburg'da sıcak mı soğuk mu odamda
şiiirlerini Yağmur Atsız'ın dilinden
Ahmet Kaya'nın bir ulu sesinden ve
özlü bestesinden ilk kez duyduğum sarsılarak
yani yeni tanış yirmiyedi ilkbaharında
ve yedi soğuk kışını yirmiyedi ilkbaharın
hem üşüyen hem üşümeyen insanı
ey deli çocuk!

Nevzat, yeni kişi
Çelik, şiirin ustası,
Hoş geldin hoş geldin hoş geldin

bin kerre
çok yaşa "Müebbet"
ya da ilmik adayı
düşünce yaralı ve yarı ölü bir tuhaf esirliğe
patlattığın ateşin her zerresi yani şiir
milyarlarca atomuyla görünür ya da görünmez
en kocaman yağmurlarını şimdi ve hep güneşli
küt küt açan tomurcuklarında karanfillerin
ve hem de senfonilerinde elbette en güçlü
orkestraların
üstümüze yağdıracak sıcaklık.

Artık üşümek yasak mı olsa, "yasak" ne kötü
kelime

sen ey güzel insan
Nevzat Çelik, bir resmini bile görmediğim dost
sağol en güzel ateşlerinle
geldin ve sanırım kalırsın bin yıl daha.
Sonra hem hep Almanya mı soğuk ülke?

Duisburg, 1.7.1987
Kenan SİNANOĞLU

Ein Einsamer Reisender...

Sami SÜLÜK

Übersetzung: Habibe KAVLAĞOĞLU

Eigentlich weiß ich nicht so recht, wie ich mit der Geschichte beginnen soll... Der Sommer neigte sich seinem Ende. Die Ernte auf den Feldern und in den Gärten war getan und so kehrten wir in unser Dorf zurück, um dort auf die Regenzeit zu warten.

Ich glaube es war an einem Spätnachmittag, als ein Hund von erstaunlicher Größe in unser Dorf raste. Niemand von uns wußte, woher der Hund kam. Er rannte wild und ziellos durch unser Dorf, wobei er große Staubwolken aufwirbelte. Dabei biss der Vierbeiner zwei Männer. Erst viel später erfuhren wir, daß der Hund tollwütig war.

Eines Abends kamen zwei Gandomen ins Dorf und Überbrachten eine Verordnung der Kreisverwaltung. Gemäß dieser Verordnung sollten alle Hunde sofort erschossen werden. In dem Schreiben stand weiterhin, daß alle verletzten Personen und Tiere verpflichtet waren, sich ärztlich untersuchen zu lassen. Daraufhin brachten wir die beiden verletzten Männer zum Arzt. Aber es war bereits zu spät. Ihr Tod war qualvoll. Sie mögen in Frieden ruhen.

Nach diesem tragischen Vorfall erschossen alle ihre Hunde und vergruben sie sofort. Einige töteten sogar ihre Pferde und Kühe. Andere wiederum verkauften die armseiligen Vierbeiner auf dem Viehmarkt zu Spottpreisen.

Auch ich besaß einen Hund mit dem Namen "Garip", was soviel heißt, wie der Einsame. Er war Pechschwarz. Sein Fell glänzte wie das einer Schlange in der Sonne. Seine Augen leuchteten wie das Gelb der Sonnenblumen, als wären sie mit Sorgfalt ausgesucht. Wo er mich auch sah, lief er zu mir und schaute mich mit großen treuen Augen an. Dabei neigte er den Kopf zur Seite und wedelte freudig mit dem Schwanz. Meine Garip wich mir nie von der Seite.

Wenn ich an langen Winterabenden für ein paar Stunden die Zeit im Teehaus vertreiben wollte, schlich ich mich aus dem Haus, damit Garip mich ja nicht sah. Doch plötzlich tauchte er vor mir auf und lief schwanzwedelnd neben mir her. An manchen Abenden blieb ich bis spät in die Nacht im Teehaus, wenn es in den langen Wintermonaten wenig zu tun gab. Auf dem Heimweg überfiel mich die Angst vor der geheimnisvollen Finsternis.

In solchen Momenten nahm mir mein treuer Freund die Angst und begleitete mich durch die dunklen Gassen. So brachte ich es auch nicht über das Herz, ihn zu erschießen, stattdessen beschloß ich ihn von einem Tierarzt untersuchen zu lassen.

Dazu kam ich nicht mehr. Denn als ich eines Morgens aufwachte, fand ich seine Leiche vor der Haustür. Ich begrub ihn am Rand einer Straße, die zur Stadt führte. Auf seinem Grab stellte ich einem Stein auf, in den ich die Worte "ein einsamer Reisender" einmeißelte. Somit glaubte ich gegenüber einem Freund die letzte Pflicht getan zu haben.

Eines Tages hörte ich, wie die Leute von dem Grab eines Reisenden erzählten. Der Erzählung nach gingen alle Wünsche, die an dem Grab des unbekanntenen Reisenden ausgesprochen wurden, in Erfüllung — außer dem Wunsch nach Reichtum —. Eigentlich bin ich nicht abergläubisch,

trotzdem wurde ich das Gefühl nicht los, daß etwas Wahres an der Geschichte sein könnte.

Am Markttag unseres Städtchens machte ich mich auf den Weg. Dabei kam ich an dem Grab meines treuen Freundes vorbei und sah dort zwei Frauen, die mit erhobenen Händen beteten. So fragte ich die in schwarz verschleierten Frauen nach dem Grund ihres Gebetes. Daraufhin erwiderten sie: "Wir haben gehört, daß hier ein einsamer Reisender ruht, der allen Gottesgeschöpfen, die für ihn beten ihre Wünsche wahr werden läßt." Falls dies geschiet, wollten die alten Frauen dem einsamen Reisenden ein Vierbeiniges Tier opfern. Ich fragte, woher sie kommen, daraufhin antworteten sie mir "Wir kommen von weit her" und nannten mir den Namen ihres Dorfes. Ich wünschte den Frauen viel Glück und verabschiedete mich von ihnen.

Ich hatte es nicht fertig gebracht, ihnen zu sagen, daß der Reisende mein Hund Garip war, den ich eigenhändig begraben hatte. Am liebsten hätte ich gesagt, "Er kann niemandem helfen, denn er hat nicht einmal seinen eigenen Tod verhindern können."

Aber ich hatte Mitleid mit den Frauen. Welche Hoffnungen hatten sie wohl hierher geführt. Wer weiß, wieviele Frauen und Männer mit all ihren Wünschen und Hoffnungen bereits auf dem Weg zum "Einsamen Reisenden" waren. "Mein Freund Garip was für seltsame Dinge bringst du zustande?"

DU.-Rheinhausen 21.11.1986

Gurbet Türküsü

Uzak ovaların keklik sesleri
dolanır gelir ellerimin gurbetine
ellerim ki karışmış makinelere
toplumla toprak, dal ile yaprak gibi.

Şimdi yeni sevdalar söyler bana
sazın tellerinde yüreğimin sureti
yüreğim ki yüzyılın göç direnci
yitip yitip çoğalır akarbantlarda.

Uzak ovaların keklik sesleri
dolanır gelir gözlerimin gurbetine
gözlerim ki karışmış bir civan hasretle
gün ile güneş, gönülle gönüldeş gibi.

13.2.1985

Cengiz DOĞU

Türkü Söylüyor Otlar

Birsen SAMANCI

Türkü Söylüyor Otlar çağdaş İngiliz edebiyatının en büyük ustalarından biri olan Doris Lessing'in bir romanıdır. Doris Lessing 1919'da İran'da doğdu. Çocukluğu ve gençliği Rodezya'da geçti. Hemen bütün eserlerinde o günlerin izleri görülür.

Türkü Söylüyor Otlar Güney Afrika'da yaşayan fakir, beyaz bir kadının zenci uşağı tarafından öldürülmesinin öyküsüdür. Gazetede bir cinayet haberi ile başlayan romanda, bu olay altında iki büyük anafikir işlenir.

1- Güney Afrika'daki zenci-beyaz nefrete varan ırk ayrımı.

2- Gerek aile gerekse toplum tarafından yanlış eğitilmiş çocukların, gençliklerinde ve evliliklerindeki bozuk davranışlar.

Güney Afrika'daki beyaz toprak beyleri ve sanayicileri ile zenciler arasındaki savaşın tohumlarının ekildiği olaylar arasında, okunduğunda görüleceği gibi yazar amaçlarına bütünüyle ulaşmıştır. İncelediği ya da gözlemediği Afrika'nın toplumsal ve ekonomik yapısı ile bu temel üstünde gelişen nefret ve eylemler arasındaki ilişkileri böylesine ustalıkla ortaya koyan pek az yazar vardır.

Romani kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Güney Afrika'da kırsal kesimlerde beyazlar zencilerle birlikte çalışmak ya da onları çalıştırmak zorunda oldukları için birbirlerine bağımlıdır. Bu bağımlılık düşüncesine uymayan, bu düşüncüyü hazmedemeyen kişi orayı terketmek zorundadır. İnsan eşitliği ancak bu bakış açılarıdır. Beyaz bir insanın, hele hele beyaz bir kadının siyahla ister iyi ister kötü insanca bir ilişkiye girmesi asla kabul edilemez. Zenciler kendilerinin beyazlardan farklı olmadıklarını görmemelidirler. Çünkü zenciler beyazların nazarında insan değildirlere. Onlar insan olmadıklarına göre nasıl yaşadıkları bir beyaz tarafından bilinmez. Zenciler de beyazlardan insanca davranış gördükleri zaman bunu kabul edemezler. Zenci hayvandır, sadece top-rağa uyum sağlayabilir. Beyazların uğurluğundan nasibini alamaz. Buna rağmen, beyazların her ne kadar zencilere hakimiyeti varsa da zencilerden korkarlar. Bu korkudur ki beyazları birbirine bağlar, birbirlerini tutarlar. Beyazlar, beyazların zenciler önündeki zayıflığını asla kabul edemezler. Zenciler hiçbir şekilde ve hiçbir beyaza zarar vermeğe haklı da olsa haklı değildirler. Altın yumurtlayan zenci işçilerle beyaz efendiler arasında aşılmaz deniz aşırı bir uzaklık vardır. Cinayetin nedenlerini, roman kahramanlarının yaşamlarının gerilerinde kalmış olaylarında aramak gerekir.

Romanın kadın kahramanı Mary, ölenek yoksulluk acısı çekmiş, bu yüzden yaşamı hep mutsuz geçmiş bir ailenin kızıdır. Annesi onun yerli uşaklarla konuşmasını yasak etmiştir. Ayrıca hemen her yerde ve her zaman yerli-lerin kötü olduğunu ve ona iğrenç şey-

ler yapabileceğini duymuştur. Ufacık tefecik babası iş için kendisine gelen ufak memurlara "Efendim" der, kendisinden aşağı gördüğü yerlilere ise bağırıp çağırır. Evlerinde annesi ile babasının bitmez tükenmez kavgalarında hep annesinin acı çektiğini, hiçbir zaman babasının da acı çekmiş olabileceğini düşünmez. Mary yıllar sonra "ev" düşündüğünde aklına, geçen trenlerden sallanan karton kutu gelir. Evlilik düşündüğünde ise, babasının eve kızarmış gözlerle, sarhoş gelişini anımsar. Çocukları düşündüğünde de annesinin çocuklarının cenazesindeki yüzünü görür gibi olur. Mary başkalarının çocuklarını sever ama kendisinin bir çocuğu olması düşüncesinden ürperir. Cinsellik onun için iğrençtir. Çocukluğunun geçtiği karton evde bazı olaylara tanık olmuştur. Bunları unutmayı yeğler. Mary yıllar yılı çocuk kalmıştır. Gençliğinde de ne istediğini bilmez. Belli belirsiz daha görkemli, daha başka bir yaşam olmalı diye düşünür. Evlenme gereğini çok acı şekilde düşündürürler ona. Mary kendisine ilişkin düşünmeye hiç zaman bulamamıştır. Kendisine ilişkin çok az şey bilir. Öbür insanlar karşısında da öyle saf ve bilinçsizdir ki, onların kendi arkasından konuşacakları hiç bir zaman aklına gelmez. Dedikodu edildiğini duyunca da tüm dengesini yitirir. Sevecenlikten başka bir şey duymayan birinin bakışını bile düşmanca bulmaya başlar. Toplumun baskısını duyar, herkesin onun hakkında konuştuğunu sanır ve toplumu hiç bağışlamaz. İlk sevişme teklifi aldığı ve birden bire öpülmeğe başladığında (ki otuzunu aşkıdır) korkunç biçimde altüst olur ve fırlayıp kaçar, uzun

uzun ağlar. Bir erkeğin onu öpmesi tiksindiricidir.

Mary'nin Dick Turner ile tanışması tesadüftür. Ne var ki bu Dick Turner olmasa bir başka erkek olacaktır. Çünkü Mary artık koca bulmak için arama içindedir.

Dick Turner yıllarca tek başına kalmadığı halde çiflikte bütün insanlarla ilişkisini koparmış, kenti sevmeyen, kapalı yer yığılı olan, kapalı yere girmek-tense orayı yerle bir etmeyi isteyen bir çiftçidir. Kendini yalnızca çiftliğinde güvenli hisseder. Tüm bankerlerden, yatırım yapan kodomanlardan, memurların hepsinden tiksindirir. Hatta onları seve seve öldürebilir. Tek düşüncesi evlenmek ve çocuk sahibi olmaktır.

Mary kendini hiçbir işe yaramayan başarısızlık örneği gülnüç bir yaratık olarak gördüğü günlerde Dick Turner ile evlenir ve yüksek topuklar, kırmızı tırnaklarla çiftliğe gelin olur. İlk gecelerinde kendini saldırıya uğramış, yüklenmiş hisseceğini sanır. Dick'e erkek kardeş gibi davranır. Evlilik yatağından da nefret eder.

Evliliği ile beraber yemek yiyen ya da uyuyan insanlar olarak gözünün önüne getiremediği, nasıl yaşadıklarına bir saniye bile kafa yormadığı yerlilerle yüz yüze gelince, onlarla savaşmak gerektiğini sanır. Onların hali sinirine dokunur. Fakat günün birinde yüzünü kamçı ile yaraladığı zenciye uşak olarak yanına alınca, onun güçlü ve yapılı bedeni Mary'i büyüler. Uşağın onun sinirli hallerine dayanamayıp işten ayrılacağını duyduğu anda sinirleri boşanır. Ne olursa olsun onu tutmak ister. Böylece bir beyaz kadın bir zenciye bağımlı olur. Diğerlerini gördüğü gibi pis bir yaratık olarak görmez. Bu duygular Mary'nin doyurulmamış cinsel duygularını kamçı-lar ve zenciye bir hanımın değil bir kadının baktığı gibi bakar.

Türkü Söylüyor Otlar okunmaya başlandığı andan sonuna kadar insanı soluksuz sürükleyecek şekilde akıcı bir dille yazılmış romandır. Bu romanda baskılar altında yetişen her kadın biraz kendisini bulur. Umut'un insan yaşamının temel taşı olduğunun bilincine varır. Çevresine uyum sağlayamayan bir insanın günbegün sinir sisteminin nasıl perişan olduğu gözler önüne serilir. Okuyucu kendini Afrika'nın insanı bile yaprak gibi kurutan kızgın güneşi altında, hiç durmadan çığırşan ağustos böceklerinin içinde bulur. Zenci nefretinin beyazla, beyaz nefretinin zenci ile açıkladığı gergin ip gibi duygular okuyanı da etkiler. İnsan mutluluğunun insan sevgisi ile ve doğaya uyumlu olabileceğini de vurgulayan bu kitap, Fatma Aylin'in Türçeleştirmesi ile Can Yayınlarında çıktı. Doris Lessing'in ilk Türkçe'ye çevrilen kitabıdır. Kütüphanelerimizde bulunması gereken, aradan yıllar geçse de kalıcı bir eserdir.

Kleiner Sami

Murat KARAASLAN

Jeden Tag nach Schulschluß kam Sami, ganz gleich, wo er sich befand, dorthin. Er kletterte über den Gartenzaun der Schule, der weit höher war, als er selbst und beobachtete mit großer Freude die Kinder, die mit viel Lärm den Schulhof verließen. Keiner kümmerte sich um Sami. Die Kinder, die sich auf zu Hause freuten und sich auf den Heimweg machten, bemerkten ihn gar nicht. Einige machten sich, in Seitenstraßen, auf den Heimweg, andere rannten zu den an den Haltestellen wartenden Bussen, andere wiederum legten ihre kleinen Hände in die großen Hände der Eltern, die sie abholten und verschwanden in wenigen Minuten. In der soeben noch einem Basar ähnelnden Straße wurde es leiser und Sami saß allein auf dem Gartenzaun.

Anschließend rutschte er mit seinem kleinen Körper den Zaun herunter und ging langsam nach Hause. Da er nicht bis zur Klingel reichte, trat er mit seinem Fuß gegen die Tür, die dann von seiner in der Küche arbeitenden Mutter geöffnet wurde. Obwohl sie wußte, was ihr Sohn antworten würde, fragte sie:

- Woher kommst Du?
- Sami antwortete ganz ernst:
- Aus der Schule.
- Was hast Du dort gemacht?
- Nichts, nur geguckt.
- Hast Du wenigstens einen Freund getroffen?
- Nein!
- Hast Du Hunger?
- Nein!

Nachdem die Mutter wieder zu ihrer Arbeit in die Küche ging, holte Sami die Bleistifte, die sein Vater ihm gekauft hatte aus der Schublade heraus, um die Bilder zu malen, die er im Kindergarten gelernt hatte. Sami war in Duisburg geboren. Obwohl er schon sieben Jahre alt war, hatte er seine Heimat noch nicht gesehen. Zwei Jahre besuchte er nun den Kindergarten und konnte gut Deutsch sprechen. Die Eltern hatten ebenso keine großen Sprachschwierigkeiten. Daher sprach er ein gutes Deutsch, wie auch ein gutes Türkisch. Sie waren in diese Straße neu eingezogen, da ihre frühere Wohnung abgerissen werden sollte. Die Menschen in dieser neuen Straße konnten Sami nicht lieb gewinnen, und er hatte sich an diese Straße nicht gewöhnen können. Sami hatte immer Sehnsucht nach der alten Umgebung und seinen alten Freunden, weil er sich dort geliebt gefühlt hatte. Lächelnd streichelten sie sein Gesicht und sein Haar und unterhielten sich gern mit ihm. Die Schule lag in der Nähe seiner neuen Wohnung. Zuerst ging er immer an das Fenster, um die Kinder in der Pause zu beobachten. Das mochte er sehr und wollte gerne wie diese Kinder mit dem Schulranzen hüpfend zur Schule gehen. Aber er wurde von der Schule nicht aufgenommen, weil er zwei Monate zu spät geboren war. Er ist noch zu klein, hatten sie zu seinem Vater gesagt. Nächstes Jahr würden sie ihn aufnehmen. Er war sehr ärgerlich auf den Schulleiter, der dies angeordnet hatte. Sami wartete nun ungeduldig auf das nächste Jahr. Er saß wieder auf dem Hofzaun und beobachtete die spielenden Kinder. Ein schmales Kind mit Sommersprossen stellte sich vor ihm hin:

- Ich kann auch da oben rauf!
- Sami blickte auf das Kind von oben runter:
- Warum kommst Du nicht rauf! — Komm doch!
- Das Kind näherte sich dem Zaun, wo Sami saß und sagte:
- Ich bin doch nicht verrückt; ich werde mich beschmutzen; ist doch nichts dabei, nach oben zu kommen.
- Sami lachte laut.
- Wie heißt Du?

- Sami.
- Ha, ha, was ist das für ein Name? Ich heiße Manfred.
- Na und!
- Bist Du stark?
- Natürlich bin ich stark! sagte Sami, und zeigte seine Muskeln. Manfred zeigte auf Jürgen, der neben ihm stand und fragte:
- Kannst Du diesen verhauen?

Sami betrachtete Jürgen von der Seite. Er war doppelt so groß, aber um keine Feigheit zu zeigen sagte er:

- Kann ich.
- Kannst Du nicht!
- Kann ich doch!
- Hast Du ein Messer?
- Nein!

Kristine mit ihrem glatten blonden Haaren und großen Zahnlücken vorne sagte mit halbgeschlossenen Augen:

— Er lügt, er lügt, die haben doch alle ein Messer. Mein Vater hat einmal gesagt, daß er beinahe erstochen worden wäre.

- Dein Vater ist ein Lügner, erwiderte Sami.
- Kristine war verärgert.
- Dein Vater ist ein Lügner! — Du Schwein!
- Du bist selber ein Schwein, rief Sami zurück.

Jürgen klopfte auf Manfred's Schultern.

— Komm' laß uns gehen, wir kommen sonst zu spät nach Hause.

— Kommst Du morgen wieder hierher? fragte Manfred Sami.

- Ich komme.
- Willst Du mein Freund sein?
- Ja,...
- Bitte bring kein Messer mit!
- Ich habe keins!

Kristine erwiderte wütend:

— Lügner, zuerst sagt er nein, und wenn er verärgert ist, sticht er zu.

Sami zeigte ihr einen Vogel und erklärte sie für verrückt. Daraufhin streckte sie ihm die Zunge heraus und schrie:

— Bääää...

Manfred regte sich über Kristine's Verhalten auf und trat sie in den Hintern.

— Hau ab hier, Du blödes Schaf, er ist mein Freund, versteht Du?

Kristine spürte den Fußtritt ganz schön, entfernte sich etwas und schrie dann ganz laut:

— Ihr seid beide Schweine, mit Schweinen kann man nicht spielen. Ihr seid alle blöd, versteht ihr - blöd!

Manfred tat so, als ob er sie verfolgen wollte. Daraufhin verschwand Kristine blitzartig. Der hoch gewachsene Jürgen war über diese Sache nicht sehr erfreut, machte ein unzufriedenes Gesicht und wandte sich an Manfred:

— Ich gehe, wenn ich zu spät nach Hause komme, macht sich meine Mutter Sorgen um mich.

— Hau' Du auch ab, meine Freundschaft ist zu Ende mit Euch. Ich will Euch nicht wieder sehen!

Er schrie und schimpfte. Dann drehte er sich um und sagte:

— Komm doch herunter!

Sami rutschte wie immer mit seinem kleinem Körper vom Zaun herunter, putzte mit seiner Hand den Staub von seiner Kleidung und stellte sich vor Manfred.

- Du heißt Manfred, nicht war?
- Ja und wie war Dein Name?
- Sami. Ich heiße Sami.

Sami, Sami, wiederholte er ein paar mal.
 — Ich habe einen Vogel zu Hause, willst Du ihn sehen?
 — Will ich schon, wird Deine Mutter nichts dagegen haben?
 — Warum denn, Du bist doch mein Freund?
 — Ich weiß nicht; wird sie mich reinlassen?
 — Bist Du verrückt, natürlich läßt sie Dich rein!
 — Deine Mutter ist doch eine Deutsche?
 — Ja, natürlich.
 — Bei uns im Haus wohnen auch Deutsche, sie sind immer böse. Die gucken immer so...
 Und dabei machte er ein böses Gesicht.
 Beide mußten lachen.
 — Ach, die sind doch doof, meinte Manfred.
 Er nahm Sami bei der Hand und zog ihn mit sich.
 — Komm, ich zeige Dir meinen Vogel.

Hand in Hand liefen sie bis zu seiner Wohnung. Manfred stellte sich auf die Zehenspitzen, um klingeln zu können. Er konnte ebenso, wie Sami die Türklingel nicht erreichen. Nur zögernd ging Sami hinter Manfred in die Wohnung, als sich die Tür öffnete.

— Schau Mama, ich habe meinen neuen Freund mitgebracht! rief Manfred seiner Mutter zu, die sich mit einem grünen Handtuch die Hände abtrocknete und die Tür öffnete. Mit einem Lächeln, das gut zu ihrer Schönheit paßte, streichelte sie die Haare des schüchternen Sami.

— Wie heißt Du? fragte sie.
 — Zami, Mutti, er heißt Zami, sagte Manfred hastig.
 — Wie alt bist Du, Sami?
 — Sieben, antwortet dieser.
 — Bist Du in Manfred's Klasse?
 — Ich gehe noch nicht in die Schule.
 — Warum nicht?
 — Ich gehe später zur Schule.
 Manfred stellte sich vor seine Mutter.
 — Mama, er ist ein guter Freund. Vor allem ist er auch stark!

— Ist das wahr? fragte Manfred's Mutter, ihre schönen Zähne zeigend und streichelte das mit Sommersprossen bedeckte Gesicht ihres Sohnes. Manfred nahm Sami's Hand und zog ihn in die Wohnung.

— Komm, ich zeige Dir Hansi. Du wirst ihn auch mögen. Er ist ein lieber Vogel.

Cem Karaca'ya Açık Mektup

Sevgili Cem,

Önce bütün kalbimizle GÖZÜN AYDIN!... Senin de sık sık tekrarladığın gibi, hiç bir suç(!?) işlemediğin halde 7 yıl uzak kaldığın Türkiye'mize nihayet dönebildin. Yavrun, annen ve sevdiklerinin yanısıra, seni —belki de çok az tanıyan veya hiç tanımayan bir kalabalık karşılamış, gazetelerde gördük. Bu sıcak karşılama, bize öyle geldi ki, insanlarımızın 12 Eylül'ün kopardığı "Yurt dışındaki" parçalarına duyduğu sevginin, özlemin dışavuruluşuydu. "Sizleri unutmadık" dercesine... Diğer "Dönmenyenler" gibi biz de kendimize bundan pay çıkardık. Sanki kendi-

miz karşılanmış gibi sevindik, mutlu olduk. Tekrar gözün aydın Cem, tekrar gözün aydın...

Ammaaa!...

"Ama" sı, geri dönebilmek için ödediğin bedelin ne olduğu! Bu bedelin ancak bir kısmını bilebiliyoruz. (Türkiye'dekilerin çoğu onu da duymamış anlaşılır).

Geri döndüğünde başına bir şey gelmeyeceğine güvence verilmesi için uzun bir süredir devleti yönetenlerle pazarlık ettiğini ve "uslu durmaya" özen gösterdiğini duyuyorduk. İnanamıyorduk, inanmak istemiyorduk ama sen kendin sakınca görmüyordun böyle konuşmakta... Şimdi bir adım daha ileri gittin. Kendini meşrulaştırabilmek için, biz arkadaşlarımızdan sonra Avrupa ve Almanya'nın demokrat kamuoyunu, kişi ve kuruluşlarını da harcaıverdin. Tariflerine bakıyoruz da, bizlerden ve yurtdışındaki demokratik kuruluşlarımızdan, Alman aydınlarına, Yeşillere, Barış Hareketine hatta Sosyal Demokratlara kadar herkesi "Türkiye Düşmanları" kefesine doldurmuşsin. Türkiye'de insan hakları ve özgürlüklerinden söz eden kim varsa "Türkiye Düşmanı"!?... Bu düşünce sana ait değil ki Cem; 7 yıldır kim böyle söylüyor, herkes biliyor!

"İstesem, Türkiye aleyhine şarkılar söyler, dünyanın parasını kazanırdım. Bazı kuruluşlar yılda en az 25 konser düzenlerdi" derken kastettiğin demokratik kuruluşlar ve onların içinde çalışan yürekli insanlar, Türkiye'de çok kişinin işkenceden, hapisten kurtulmasını sağladılar. Günlerini, gecelerini harcadılar, 2500 km. uzakta hapisane hücrelerindeki —çoğu zaman hiç tanımadıkları— insanların özgürlüğü için... Bu sözlerin onları çok incittiğini bilesin. Eğer seni havaalanından apar topar alıp emniyete götürselerdi, dört duvar arasında yalnız kalmayacaktın. İşte kolayca harcadığın o kişi ve kuruluşlar —bu arada en önce harcadığın biz DİŞARDAKİLER de— çırpınacaktı senin özgürlüğün için. Sana rağmen de olsa!

Geri dönmek uğruna ödemek zorunda bırakıldığın bedelin tamamını bir tek sen biliyorsun. Biz, gazete sayfalarına yansıdıkça parça parça öğreniyoruz; her defasında içimiz "Cız" ediyor. Aziz Nesin'e sormuşlardı, Aydınlar Dilekçesi hakkında soruşturma açılıp bazı ünlü sanatçılar sudan bahanelerle imzalarını inkar ettiklerinde. Çok anlamlı bir cevap vermişti, aşağı yukarı şöyle:

"İnsanların baskı altında bu kadar acınacak durumlara düşürülmesi, bu dilekçedeki görüşlerimizin ne kadar haklı olduğunun bir kanıtıdır."

Gene de "Gözün Aydın" Cem!...
 Sen 7 yıl önce kaybettiğin Türkiye'ye kavuştun. Ama acaba Türkiye "7 yıl önce kaybettiği Cem Karaca"ya mı kavuştu?....

Ananla, yavrunla, sevdiğinle mutluluklar dileriz.

1 Temmuz 1987, F.Almanya

M.Demirağ, Ş.Yurdatan

Dörtlükler

KOR DÖNER

Bantlar döner, yürek döner, gün döner
 Hasret döner, acı döner, söz döner
 Oy yitende kara bahtım el aman!
 Öğüt döner, umut döner, kor döner...

AT TUTKULAR

Açtı mı mor erguanlar, dikenli akasyalar?
 Işıklar yanıyor mu, tütüyor mu bacalar?
 Sınırları aşarken selam getirmedi mi?
 Gülüyor mu yeniden sokaklarda çocuklar?

HALKIN TÜRKÜSÜ

Yüreği toprağa dönük, kahırla dürum dürum
 Gözleri mavi umman, enginde ağır sürgün
 Tükendi kerameti, gerçeğin eli kanda
 Ne uzar ne kısalır, erinci düğüm düğüm...

KADIN İÇİN

Bir yüce sevdalarla donandık kadın için
 En içten şarkıları söyledik kadın için
 Savaşlar eyledik yendik yenildik
 Eyvah reva eyledik kulluğu kadın için...

Düsseldorf

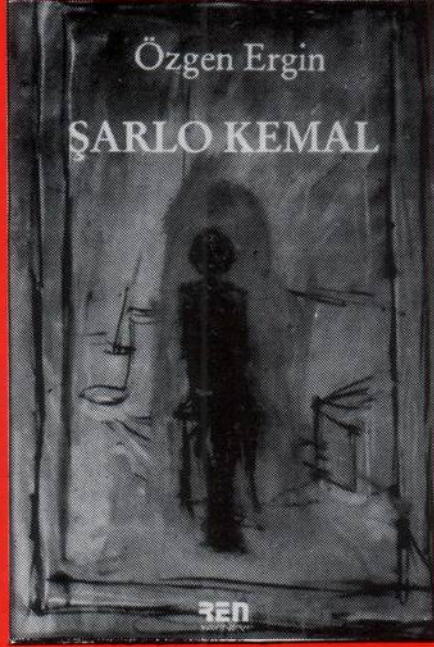
Ali Özenç ÇAĞLAR

F.Almanya'da yaşıyan yazarlara ve yayınevlerine ait
kitaplardan "Dergi"ye gelenler

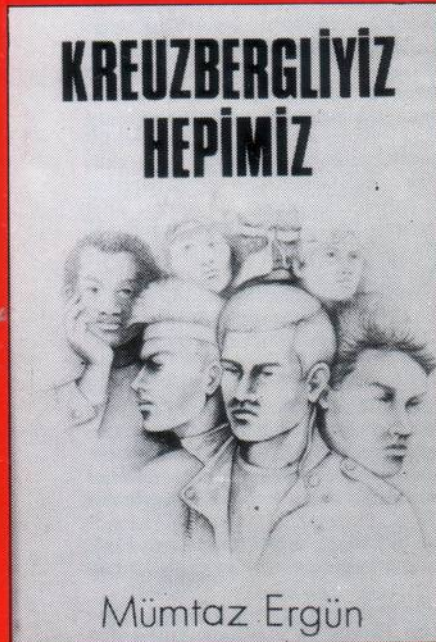
Fakir BAYKURT
"KOCA REN"
(Roman)
Remzi Kitabevi
312 s., 14,-DM

Özgen ERGİN
"ŞARLO KEMAL"
(Öyküler)
Ren Yayınevi
111 s.

Yücel FEYZİOĞLU
"MA"
(Öyküler)
Memleket Yayınları
114 s.,

Mümtaz ERGÜN
"Kreuzberliyiz HEPİMİZ"
(Öyküler)
Boyut Yayınları
199 s., 7.80 DM

Yaşar YAZARSOY
"Yüreğim Kanadıkça"
(Şiirler)
Y und Y Marketing—Orga und Verlag
111 s., 9,80 DM

Ali Özenç ÇAĞLAR
"GECE SABAHA DURDU"
(Şiirler)
Ortadoğu Druck Verlag
87 s.